

DE LICHTE VOORDE

PERIODIEK VAN DE
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

No. 58
april 2009
ISSN: 0927-6688

De Lichte voorde is een halfjaarlijkse uitgave van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde. De vereniging stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van de voormalige gemeente Lichtenvoorde in de breedste zin van het woord te stimuleren en te bevorderen.

Redactie: Frits van Lochem, Frans Bonnes, Henk Hanselman en Arnold Pluimers

Tekstcorrectie: Antoon Driessen en Nic Adema

Fotocorrectie: Henk Hanselman

Grafische vormgeving: Henk Hanselman en Benny Lammers

Druk: McWinDo's print- en copyservice, Lichtenvoorde

Bij de afbeelding op de voorkant:

De honderdnegentigjarige molen Hermien in Harreveld. U leest er meer over in het artikel van Frits van Lochem. Foto Henk Hanselman.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud nummer 58

<i>Frits van Lochem</i> Voorwoord	2
<i>Willem Peletier</i> De stenenverzameling van Herman Olijslager	3
<i>Henny Bennink</i> De crash in de nacht van 25 op 26 juni 1943 in Zieuwent	5
<i>Godfried Nijs</i> Archeologie in Lichtenvoorde	28
<i>Gerard Willemsen</i> Vanuit het midden, vervolg	32
<i>Nic Adema</i> 'De Meister', een Lievelder boerderijnaam	38
<i>Nic Adema</i> Den Geest van Hunink-Jans 2	42
<i>Frans Bonnes</i> De leu in de la	47
<i>Frits van Lochem</i> Restauratie invaart beltkorenmolen Hermien	48
<i>Frits van Lochem</i> Glimmend in het museum	52
<i>Gerhard Eppingbroek</i> Ons zoekplaatje	55

Voorwoord

Door Frits van Lochem

De tijd vliegt in mijn beleving en als u dit leest, heeft het voorjaar zich ongetwijfeld al nadrukkelijk laten gelden. Op dit moment is dat zichtbaar door de vele krokussen en hier en daar al vroege narcissen. Dus is het ook weer tijd voor onze eerste periodiek van 2009, de Lichte voorde nr. 58. Wij bieden u weer een aantal artikelen aan over uiteenlopende onderwerpen: van de indrukwekkende belevenissen van een vliegenier in oorlogstijd tot luchtige, korte wetenswaardigheden uit vervlogen tijden en alles wat daar tussen zit.

Lees en geniet ervan!

Onlangs las ik dat de Oudheidkundige Vereniging Groenlo de mijlpaal van 500 leden heeft bereikt. Daarmee feliciteren wij onze Grolse zustervereniging uiteraard van harte. De (bekende) historie van Grolle is kennelijk wat langer dan die van Lichtenvoorde, maar dat aantal leden kunnen wij in Lichtenvoorde toch ook wel binnenhalen!

Laten we er met zijn allen eens flink tegenaan gaan: als ieder van ons nou eens drie nieuwe leden werft dan hebben we Grolle zo verslagen!

Daar gaan we voor! Afgesproken.

De stenenverzameling van Herman Olijslager

Door Willem Peletier, Winterswijk

Zo'n anderhalf miljoen jaar geleden begon de opbouw van Nederland door de afzettingen van vooral de Oer-Rijn en de Oer-Maas. Door het materiaal dat deze rivieren uit hun bovenlopen meenamen werd een grote delta gevormd die tot Engeland reikte. De Rijn mondde toen uit ergens tussen het huidige Schotland en Noorwegen in de Atlantische Oceaan. In dit riviermateriaal kwamen ook grote zandsteen- en kwartsietblokken voor. Deze zullen ingevroren in ijsschotsen zijn getransporteerd. De rivierafzettingen zijn gelaagd en het materiaal is door het watertransport afgerond. Voor een heel groot deel bestaat dit materiaal uit kiezel, kwarts. Als zand aan elkaar gaat kitten, ontstaat zandsteen. Door hoge temperatuur en druk kan dit omgevormd worden tot kwartsiet. Ook zandstenen en kwartsieten zijn met de rivieren naar onze omgeving gebracht. Een enkele keer heeft zo'n kwartsiet kubusachtige inkepingen. Hier heeft dan een pyrietkristalletje gezeten. Bij het doorslaan van een dergelijke kwartsiet zijn soms nog goudglanzende pyrietkristallen te zien. Een dergelijke steen heet een Revinienkwartsiet, zo genoemd naar de Franse plaats Revin, waar dit gesteente voorkomt.

Ook kiezelsteentjes kunnen aan elkaar gaan kitten en dan ontstaat een nieuw gesteente. Als deze steentjes hoekig en gelijksoortig zijn, dan ontstaat een breccie. Zijn de samenstellende bestanddelen afgerond en (meestal) ongelijksoortig, dan wordt van een conglomeraat gesproken. Zitten er in zo'n conglomeraat zwarte steentjes, dan is het een conglomeraat van Burnot. Burnot is een plaats aan de Maas in België. Nog vele andere soorten stenen zijn met de rivieren naar onze omgeving gebracht. Bij dit alles wordt van zuidelijke gesteenten gesproken.

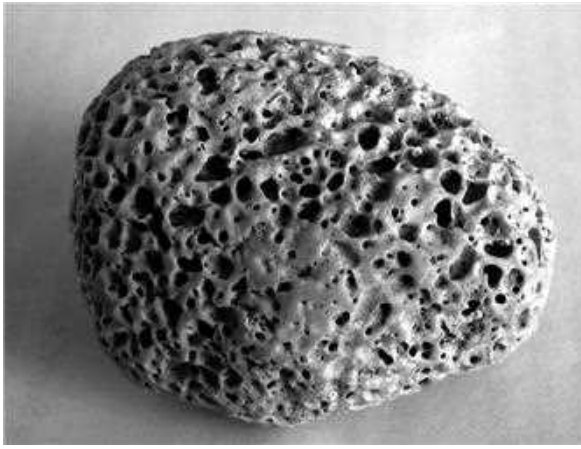
Geleidelijk werd het kouder. De Scandinavische ijsbedekking breidde zich uit: de ijstijden waren begonnen. Gedurende de eerste twee ijstijden bereikte het landijs ons land niet, maar in de derde ijstijd werd het deel ten noorden van de lijn Haarlem-Nijmegen door een ijskap bedekt. Deze was plaatselijk meer dan tweehonderd meter dik. De vanuit Scandinavië naar het zuiden schuivende ijsmassa had een enorme transporterende kracht. Stenen en ook grote keien werden vanuit de omgeving van Oslo, Zweden, het Oostzee-gebied en Finland naar onze omgeving vervoerd. In genoemde gebieden kwamen rotsen aan de oppervlakte voor, die door hun kenmerkende samenstelling van mineralen specifiek voor dat gebied zijn. Wordt bij ons een steen gevonden met dezelfde kenmerken, dan weten we dat die oorspronkelijk bijvoorbeeld uit Zuid-Zweden is gekomen. In zo'n geval wordt van een gidsgesteente gesproken. Het betreft vooral granieten en porfieren, die een naam hebben gekregen, afhankelijk van de oorspronkelijke plaats van herkomst.

Verkiezelde koraal, bijzonder aan deze steen is de langgerekte celstructuur.

Revinienkwartsiet met kubusachtige inkepingen.

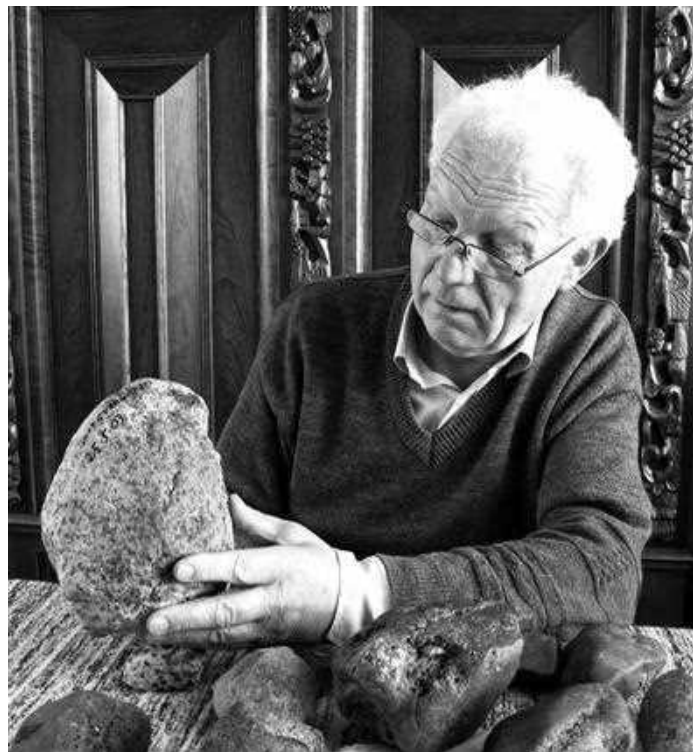
Een bijzonder fossiel waar nog meer onderzoek naar gedaan moet worden.

Toen het landijs zich had teruggetrokken, bleef een kale zandvlakte achter. Door de met zand beladen wind konden op een bepaalde manier stenen worden afgeslepen. Hierdoor ontstonden windkeien.

In het laatst van de vorige eeuw raapte Herman Olijslager tijdens een wandeling een vuursteen op

die een merkwaardige, puntige vorm had. Na deze goed bekeken te hebben, werd de steen weer weggegooid. Enige tijd later bezocht hij het Museum Natura Docet in Denekamp. Daar bevond zich in een vitrine een aantal artefacten, waarvan er één veel leek op de weggegooiden steen. Thuisgekomen werd een vergeefse poging ondernomen om die weer terug te vinden. Dit leidde tot het besluit om in het vervolg wat voorzichtiger met de vondsten om te gaan. De belangstelling was in ieder geval gewekt.

Nadien heeft Herman Olijslager heel wat wandelingen gemaakt, waarbij vele stenen werden opgeraapt. Waarom hij de ene steen wel en de andere niet meenam, had vooral te maken met een bijzondere vorm of een aparte kleur. Elke zoektocht leverde steevast een emmer grotere en kleinere stenen op. Na het schoonmaken bleek dat er altijd wel vondsten waren, die de moeite waren om bewaard te worden. Zowel stenen die met de rivieren als door het ijs waren aangevoerd zijn nu in de verzameling aanwezig. En daar zijn bijzondere exemplaren bij. Een topstuk, dat in een museum niet zou misstaan, is een verkiezelde koraal, waarin de honingraatachtige cellen heel duidelijk zijn te zien. In de collectie bevinden zich onder andere ook een Revinienkwartsiet, een conglomeraat, agaten en natuurlijk ook diorieten, granieten, gneizen en porfieren.

*Herman Olijslager met een van zijn bijzondere vondsten.
Foto's bij dit artikel: Henk Hanselman.*

In de enorme verzameling bevinden zich veel stenen waarvan men de indruk krijgt dat deze ooit als werktuigen en wapens van de prehistorische mensen hebben gediend. Dit onderdeel heeft nadere bestudering nodig. Wellicht krijgt dit artikel een vervolg in de vorm van een stuk over artefacten uit de collectie van Olijslager, die in de omgeving van Lichtenvoorde zijn gevonden.

Alister Ernest Boulton - 1915-2008

De crash in de nacht van 25 op 26 juni 1943 in Zieuwent

Door Henny Bennink

A Parachutist's Prayer

(Speciaal geschreven voor de bemanning vóórdat zij in het vliegtuig stapten)

O God, Who knowest all our ways,
From Whom no secret thing is hid,
Guard o'er us through the coming days,
Our faithless hearts from terrors rid.

When rising heavenwards may we feel,
The comfort of Thy Presence near;
When through the darkened clouds we steal,
Thy strengthening counsel let us hear.

At length when into space we fall,
And far below the earth appears,
Thy right hand hold us throughout all,
To make us brave 'gainst hidden fears,

Then to Thy Name from day to day,
Shall praise ascend from every heart,
Whose arm alone hath been our stay,
Whose Precense bade our fearce depart.

H.J.I.

Inleiding en verantwoording

In de nacht van 25 op 26 juni 1943 vlogen talrijke Short Stirling-bommenwerpers vanuit Engeland naar de Duitse industriestad Gelsenkirchen. De aanvliegeroute lag pal boven de Achterhoek. Het monotone gebrom van hun motoren was goed te horen, afgewisseld door het schrille, angstaanjagende geluid van de jagers die meevlogen, vooral als die van positie wisselden.

Mensen die door het langdurige, onheilspellende geluid van de overvliegende toestellen de slaap niet konden vatten, vroegen zich rusteloos af hoeveel ervan niet meer op hun basis zouden terugkeren of nog erger, hoeveel jonge mannen het leven zouden verliezen. Er waren namelijk niet alleen geallieerde vliegtuigen in het luchtruim, maar ook Duitse nachtjagers. Die naderden als het ware onzichtbaar de bommenwerpers en trachtten er met hun machinegeweren zoveel mogelijk van uit de lucht te schieten. Deze nacht hadden ze succes. Ze wisten boven het grensgebied tussen Nederland en Duitsland enkele Short Stirlings neer te halen, zeker drie. Een ervan stortte in Zieuwent neer. Van de zevenkoppige bemanning verloren er zes het leven: *pilot officer* E. (Eric) C. Hughes, sergeant G.R. (Ron) Jaques (bommenrichter), sergeant B.A.W. Jennings (radiotelegrafist en boordschutter), sergeant H.S. Pagett (boordschutter), sergeant D. O'Sullivan (boordwerktuigkundige) en sergeant E. Towe (boordschutter). Ze werden allen op de Algemene Begraafplaats aan de Vragenderweg in Lichtenvoorde ter aarde besteld.

De overlevende was *flying officer* luitenant Alister Ernest Boulton, de navigator.

Luitenant Alister Ernest Boulton, de enige overlevende van de crash in uniform.

Sergeant Ron Jaques.
Fotocollectie Jan en Josephien Geerdinck-Nijkamp.

Even een niet onbelangrijke zijspiong. Toon Hulzink¹ heeft een paar persoonlijke bezittingen van piloot Eric Hughes weten te redden: een horloge en een ring. Na de bezetting zond hij die naar de nabestaanden in Engeland.

Zoals de titel aangeeft gaat het verhaal over Alister Ernest Boulton. Wel geven we af en toe ter verduidelijking belangrijke achtergrondinformatie over andere onderwerpen.

Een uiteenzetting over het hoe en waarom de Tweede Wereldoorlog is uitgebroken, hebben we gevoeglijk achterwege gelaten. We gaan er vanuit dat iedereen daar voldoende van weet. Wie er toch meer over wil weten, verwijzen we naar de ruim voorhanden zijnde literatuur over dit onderwerp. Verder hebben we gemeend bij elke foto de herkomst te moeten vermelden, tenminste voorzover dat mogelijk was. Enkele foto's zijn niet bij de daarmee corresponderende tekst geplaatst, maar elders in het artikel. Dit is gedaan om een opeenhoping van foto's te vermijden.

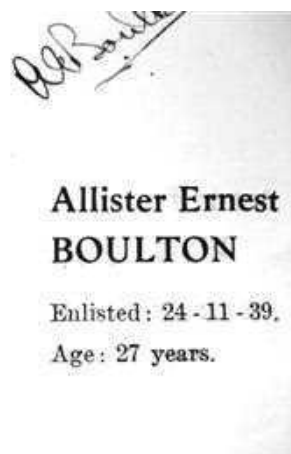
In de laatste paragraaf 'Bezoek uit Nieuw-Zeeland', wordt het intensieve tweedaagse bezoek van Michael Boulton (65) en zijn echtgenote Jackie Boulton-Wilson (61) aan enkele voor hen belangrijke personen en plaatsen beschreven.

Met deze korte inleiding/verantwoording gaan we naar de vraag: wie is ...

Alister Boulton

Begin twintigste eeuw trouwde Ernest Boulton met Sybil Ballin, een joodse vrouw. Sybil bezat mede in Christchurch op het Zuidereiland van Nieuw-Zeeland een familiebedrijf, *Ballins' Breweries* genaamd, waar bier werd gebrouwen en niet-alcoholische dranken werden geproduceerd. Uit het

huwelijk tussen Ernest en Sybil zagen twee zonen het levenslicht: Bernhard en Alister Ernest.

Allister Boulton in de tijd dat hij zich aanmeldde als vrijwilliger bij de RNZAF (abusievelijk is zijn eerste naam met dubbel 'l' geschreven).

Foto familie Boulton.

Deze Alister Ernest, navigator, enige overlevende bij de Zieuwentse crash, werd op 15 november 1915 in de stad Christchurch geboren. Door familie, vrienden en bekenden werd hij kortweg Al genoemd. De jonge Al groeide in geborgenheid op en was levenslustig en avontuurlijk van aard, zonder daarbij roekeloos te zijn. Zijn favoriete sporten waren zwemmen en cricket. Bij zijn vrienden en vriendinnen was hij een graag geziene gast.

Na de middelbare school in Christchurch trad hij in dienst van het familiebedrijf.

Juist na het uitbreken van de oorlog trouwde Al met Zena Rose².

Kennelijk beviel hem die baan in het bedrijf niet, want op 24 november 1939 meldde hij zich aan als vrijwilliger bij de *Royal New Zealand Air Force (RNZAF)*.

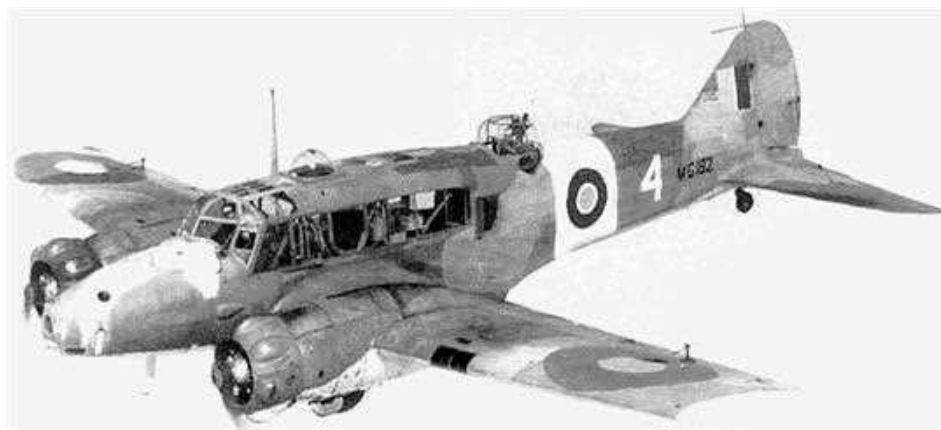
De leiding van de luchtmacht stelde hem aan als *Aircraft Second Class Equipment Assistent*, een baan waarvan Boulton zei: *A job as low as you could get*. Het best te vertalen als manusje-van-alles, dan wel jongste bediende. Niettemin hield hij van zijn werk en bleef ervan houden.

Ongetwijfeld hebben daarbij ook andere motieven dan een avontuurlijk ingesteld leven meegespeeld. Begin 1942 werd hij bevorderd tot *Leading Aircraft Air Observer*, een niet te onderschatten functie in een bommenwerper. Het luchtruim moet namelijk consequent en nimmer aflatend degelijk van alle kanten geobserveerd worden. Veel hangt van de waarneming van de observator af. Ontdekt hij te laat een vijandelijk vliegtuig, dan kan dat nare gevolgen hebben.

Naar Crumlin in Canada

Nabij het stadje Crumlin in de staat Ontario werd in 1940 de juist gereedgekomen Royal Canadian Air Force-vliegbasis in gebruik genomen, waar onder meer enkele tweemotorige Avro Anson-lesvliegtuigen waren gestationeerd, gebouwd door de Engelse firma A.V. Roe and Company. Het letterwoord 'Avro' uit de vorige zin, u had het al ontdekt, zijn de eerste vier letters van de vliegtuigbouwer.

De multifunctionele Ansons werden speciaal gebruikt om de uit het Britse Gemenebest afkomstige rekruten, vooral Australiërs, Canadezen en Nieuw-Zeelanders, in alle voorkomende vliegtuigfuncties de kennis van de luchtoorlog bij te brengen. Het einddoel ervan was om later de RAF-vliegtuigen te bemannen met de alhier opgeleide vliegers, vooral de bommenwerpers. Het gehele opleidingsproject werd daarom heel toepasselijk The British Commonwealth Air Training Plan genoemd.

*Een Avro Anson
lesvliegtuig.
Fotocollectie auteur.*

In de nazomer van 1942 vertrok Boulton per schip, de *Orcades*, voor een opleiding tot navigator naar Canada. In Crumlin werd hij door ervaren instructeurs zeer gedegen opgeleid, theoretisch en praktisch. Niets lieten de instructeurs aan het toeval over. Al het mogelijke wat zich op het gebied van de navigatie in een bommenwerper kon voordoen, werd uitvoerig besproken en vele malen herhaald. De instructeurs waren pas tevreden als Alister automatisch alle handelingen bij wijze van spreken blindelings op de navigatietafel in de Anson kon uitvoeren.

Naar Millom in Engeland

Schreven wij in de vorige paragraaf dat het einddoel van de opleiding in Crumlin was om de opgeleide rekruten in de *RAF*-bemanningen op te nemen, zover was het nog lang niet. Er volgde nog een intensieve vervolgopleiding in het Engelse Millom, gelegen in het graafschap Cumberland. Ook hier werden Ansons gebruikt. De overtocht geschiedde per boot. Vanwege het oorlogsgevaar op zee in konvooi.

Op 29 oktober 1942, drie weken voor de geboorte van zijn zoon Michael, begon Boulton aan zijn eerste training: een oefenvlucht kaartlezen van drie uur en vijftien minuten. In totaal ging hij daarna nog zeven keer de lucht in om zich verder in het kaartlezen te bekwamen: drie keer overdag en vier keer 's nachts. Daarna volgden tien vluchten om het navigeren onder de knie te krijgen, enkele ervan overdag, de meeste in volslagen duisternis.

Dat de training in Millom erg intensief was, bewijst het nauwkeurig bijgehouden logboek van Boulton, waarin alle vluchten zijn bijgeschreven. In een maand tijd had hij al ruim zestien uur overdag gevlogen en bijna vijfentwintig uur 's nachts. Daarmee was zijn opleiding in Millom afgerond, waarna hij naar Westcott in Engeland werd overgeplaatst.

Westcott: training in bommenwerpen

Een paar dagen voor of net na de jaarwisseling vertrok Alister naar de vliegbasis Westcott in het graafschap Surrey, ruim veertig kilometer ten zuiden van Londen. Op die basis waren enkele Wellington-bommenwerpers gestationeerd, waarin de training werd voortgezet. In anderhalve maand tijd voerde hij met andere bemanningsleden zesentwintig vluchten uit; de eerste vluchten om vliegervaring op te doen voor het opstijgen en landen, de latere voor de navigatie. De piloot die de Wellington bestuurde was meestentijds sergeant Hughes, dezelfde die later omkwam bij de crash in Zieuwent. De andere namen van de bemanningsleden waren niet in zijn logboek bijgeschreven. Het aantal vliegreuren liep door al die trainingen tamelijk snel op. Inclusief de vorige uren stonden er op 24 februari 1943 in zijn logboek ruim 137 overdag gevlogen uren en meer dan 97 uren in de nacht opgetekend. In de toekomst zouden er nog heel wat uren bijgeschreven worden in Waterbeach, een *RAF*-basis ten zuiden van de universiteitsstad Cambridge.

RAF Station Waterbeach

Het *RAF Station Waterbeach* was in januari 1941 in gebruik genomen. Op dat vliegveld waren voornamelijk Wellington en Short Stirling bommenwerpers gestationeerd.

De aspirant-bemanningsleden werden grondig getraind voor hun taak in een van de genoemde vliegtuigen. Het vliegen in een bommenwerper vereist teamwork. Tijdens een crisissituatie in de lucht is nu eenmaal noodzakelijk dat elk lid van de bemanning rustig blijft, zijn taak door en door kent en blindelings op de ander kan vertrouwen.

Eind februari 1943 verhuisde Alister van Westcott naar Waterbeach om daar zijn opleiding af te sluiten. In een viermotorige Short Stirling onderging hij de laatste training voor zijn job als navigator. Hij trainde o.a. het formatievliegen en het maken van (het waren er echt veel) doorstarts, na telkens enkele korte bonzen op de landingsbaan.

Na afgerond 163 vliegreuren overdag en 117 's nachts was Boulton goed getraind. De leiding bevorderde hem tot *flying officer* in de rang van luitenant, waarna zij hem indeelde bij Squadron 218 dat op *RAF Downham* was gestationeerd.

RAF Downham, de Short Stirling en de eerste vier raids

Het vliegveld Downham werd tussen 1941 en 1942 iets ten noordoosten van het stadje Downham Market in het graafschap Norfolk gebouwd. Het was speciaal ingericht voor de zware bommenwerpers, waarvoor drie vrij brede start- en landingsbanen waren aangelegd. Er waren Short Stirlings, Lancasters en de snelle tweemotorige Mosquitos gestationeerd.

Voorzover dat noodzakelijk was taxieden de vliegtuigen na terugkomst van een missie in een van de zestien hangars, waarin ze goed werden nagekeken en eventueel gerepareerd. De reserveonderdelen

waren opgeslagen in de halfronde Nissen-hutten, die waren gebouwd van metalen golfplaten. De bemanning rustte na de vlucht uit in een van de personeelsverblijven, waar ze wachtte op nadere orders.

Kort na de oorlog is het vliegveld gesloten.

Zoals we reeds vernamen was Boulton in Downham ingedeeld bij Squadron 218, dat bestond uit Short Stirlings. Wat waren dat voor vliegtuigen? Om daar een antwoord op te geven, gaan we terug naar het begin van de twintigste eeuw; naar 1908 om precies te zijn.

Een rij Short Stirling bommenwerpers.

Fotocollectie auteur.

In dat jaar stichtten de gebroeders Eustace, Horace en Oswald Short een bedrijf dat zich bezighield met de luchtvaart. Ze noemden hun bedrijf *Short Brothers*. In de beginfase maakten ze onder andere zeppelins, later vliegtuigen.

Elf jaar na de oprichting veranderden ze hun bedrijfsnaam in *Short Brothers (Rochester and Bedford) Ltd*. De twee genoemde plaatsen, waar grote fabriekshallen voor het bouwen van vliegtuigen stonden, lagen respectievelijk iets ten oosten en noorden van Londen. In het interbellum bouwden ze vooral watervliegtuigen.

In 1936 ging het bedrijf van de drie broers samen met een ander oud Engels bedrijf, namelijk *Harland and Wolff*, de bouwers van onder meer de onzinkbaar geachte *Titanic*. De nieuwe firma koos de naam *Short & Harland Ltd*, waarna de hoofdvestiging werd overgeplaatst naar het Noordierse Belfast.

De start van de nieuwe firma was buitengewoon goed, want van het Engelse ministerie van Luchtvaart kregen ze in het fusiejaar de opdracht om een viermotorige bommenwerper te ontwikkelen. Het werd de Short Stirling, kortweg Stirling genoemd, welke verkorting we voortaan zullen gebruiken.

In de beginfase kreeg de bommenwerper met aanzienlijke moeilijkheden te kampen. Na de eerste testvlucht met het prototype werd dat meteen duidelijk. De start verliep evenwel prima, de vlucht niet minder. Het machtige vliegtuig gleed als het ware door de lucht. De landing verliep echter desastreus. Juist nadat het toestel de baan raakte, zakte het prompt door het landingsgestel. De opgelopen schade

was zo groot, dat de machine moest worden afgeschreven. Wel werden er bij de volgende toestellen verbeteringen aan het landingsgestel aangebracht, maar het bleef toch een gevoelige plek. Een ander minpunt was de bewapening. Die was te licht. Nadat er zwaardere wapens in de geschutskoepels waren gemonteerd, was dat euvel opgelost en konden de boordschutters zich goed verdedigen tegen de aanvallen van de Duitse jagers.

Het toestel had een topsnelheid van 435 kilometer per uur op een hoogte van ruim vier kilometer. Het kon een maximale bommenlast van 6 ton vervoeren.

Met al die eigenschappen en toegepaste verbeteringen ontstond er bij gebrek aan beter in die tijd een redelijke bommenwerper.

In Downham begon het serieuzere werk. Een korte blik in Boultons logboek. Op 28 mei 1943 om 11.40 uur maakte hij met de Stirling 385 nog een oefenvlucht van een uur met sergeant³ Hughes aan de stuurknuppel. Ruim tien uur later klom Alister op de basis in de Stirling BF 472 voor zijn eerste vlucht boven vijandelijk gebied in Duitsland. Het doel was Norderney, een van de Oostfrieze Eilanden. Daar werden onder het motto: *Hitler⁴ here is your vegetable*, vijf zware bommen afgeworpen. De bemanning van de 472 kreeg meteen tijdens die vlucht de vuurdoop. Ze werd plotseling aangevallen door een Duitse nachtjager, maar wist die aanval met succes af te slaan.

Aanvankelijk was Boultons eerste vlucht naar Norderney op 27 mei 1943 gepland, samen met een andere bommenwerper. De bemanning van beide bommenwerpers kenden elkaar goed. Wegens mechanische storing bleef Al's toestel aan de grond, het euvel moest eerst verholpen worden. Omdat dat nogal wat tijd vergde, besloot de commandant om het andere vliegtuig maar alleen naar Norderney te laten vertrekken. Toestel en bemanning keerden niet meer terug. Het veroorzaakte een sombere stemming bij de crew waarvan Al deel uitmaakte.

De tweede vlucht, de volgende dag al met de EF 352, leidde naar Wuppertal. Het was een vlucht die rustig verliep.

In het boek *Night after night. New Zealanders in Bomber Command*, geschreven door Max Lambert, vonden we informatie over die vlucht. De auteur vernam het van Boulton zelf. Hij vertelde hem:

'Op 29 mei 1943 kwamen we bijeen in het instructielokaal van Downham. Een officier van de inlichtingendienst opende zijn instructieboek en vertelde ons dat we vanavond naar Wuppertal moesten vliegen.'

"Veel mensen," vertelde de officier, "werken daar in een van de Krupp-fabrieken. Jullie vliegen erheen en geven ze er goed wat van langs. Zij zijn in oorlog met ons, net zoals jullie en ik dat zijn met hen. Zij maken in die fabriek granaten en kogels waarmee jullie kunnen worden bestookt. Om dat te voorkomen, bestoken we hen."

'Sommige mannen waren diep geschokt door die uiteenzetting. Ik iets minder. Onze opdracht is wel erg, daar niet van, maar het hoort bij de oorlog!'

Op 31 mei steeg Hughes midden op de middag op met de BF 446 voor een test kaartlezen. Onduidelijk is wie er allemaal zijn meegegaan. Al in ieder geval. Hij moest de test uitvoeren.

Midden in de nacht van 4 juni kreeg Hitler weer een portie groente op zijn bord. Deze keer vielen er vier zware bommen boven Norderney uit het toestel. De bemanning werd niet lastiggevallen door nachtjagers. Hughes zette na de derde vlucht boven vijandelijk gebied de kist op de thuisbasis veilig aan de grond.

De vierde en volgende vlucht naar Dusseldorf in de BF 446, een toestel waarmee de bemanning al eerder had gevlogen, verliep minder gunstig. Nadat de bommen waren gedropt, kwam het vliegtuig in

de zoeklichten terecht, waarna het werd beschoten. Het vliegtuig doorstond enkele treffers. Een van de kogels sloeg door de romp van het vliegtuig en suisde door de tafel waaraan normaliter Alister stond. Als hij daaraan voorovergebogen had gewerkt, was het projectiel door zijn hoofd gegaan. Ondanks het onprettige gevoel dat hem na het incident bekreep, bleef hij, na van de schrik te zijn bekomen, van zijn werk houden. Hij vond dat het nog steeds zijn plicht was om Europa van Hitlers juk te bevrijden. Door handig te manoeuvreren wist Hughes de zware bommenwerper uit de stralenbundels te krijgen, een uitzonderlijke prestatie. Het toestel liep door de beschieting wel averij op. Een van de motoren had het begeven. Op drie motoren bereikte het toestel de basis. Saillant detail: zes dagen voor de raid naar Wuppertal had de bemanning geleerd om met drie motoren te vliegen. Daaruit kan met recht geconcludeerd worden dat de Engelsen weinig aan het toeval overlieten in het levensgevaarlijke oorlogsbedrijf. Het grote aantal vliegers dat vóór de vluchten naar vijandelijk gebied is gemaakt en de trainingen tussen twee raids door zijn er bewijzen van. Dat er ondanks alle veiligheidsmaatregelen toch nog veel mis ging, vooral in de oorlogsjaren '43 en '44 waarin de bombardementsvluchten naar Duitsland werden geïntensiveerd, is een helaas ingecalculerde factor die in de bizarre oorlogsomstandigheden nu eenmaal onvermijdbaar is. Een strenge controle van het vliegtuig voordat het de lucht inging, benevens een zorgvuldige, indringende briefing van zijn bemanning, kon dat niet altijd voorkomen, evenmin als de goede psychische en fysieke conditie van de bemanning. De vijand, eveneens jonge mannen die onder gelijke omstandigheden hun plicht moesten doen, was er immers eveneens van doordrongen dat er in het luchtruim slechts één recht gold: het recht van de sterkste.

De EH 898 HA-G vermist. Het aantal vliegers bleef staan

Downham, maandagavond 25 juni 1943, 23.45 uur. Het weer was goed, het zicht uitstekend. Op het vliegveld draaiden de motoren van de Stirlings warm. Daarna taxieden de piloten de volgeladen bommenwerpers naar een van de startbanen, waar ze zich opstelden. De motoren draaiden nu op volle kracht. Hun gezamenlijke gebrul was tot in de verre omtrek te horen. De bemanningen waren klaar voor hun missie, een vlucht naar Gelsenkirchen in het westelijke deel van het Ruhrgebied. Het startsein werd gegeven. De ruimte tussen de vliegtuigen op de startbaan was akelig gering. Bulderend stegen de bommenwerpers achter elkaar op. In formatie staken ze de Noordzee over. Hun gezamenlijke vuurkracht was groot. Indien nodig konden ze goed van zich afbijten. Alles bleek tot nu toe veilig te zijn. De Nederlandse kust werd snel bereikt. Over land vlogen ze in de richting van Duitsland.

Veel mensen die onder de aanvliegroute naar Duitsland woonden, werden in hun vroege slaap gewekt door het monotone gebrom van de honderden zware motoren. Menigeen was bevreesd dat er een aangeschoten bommenwerper in hun omgeving zou neervallen. Die waren immers op de heenweg en hadden hun vernietigende last nog niet afgeworpen.

Juist nadat het squadron boven Nederlands grondgebied vloog, werd het al opgemerkt door een Duitse observatiepost aan de Noordzeekust. Een of meerdere radarposten⁵ hadden de bommenwerpers eveneens waargenomen. De geschatte aantallen en de te verwachten koers werd doorgegeven aan de Luchtverdediging in Noord-Duitsland. Die waarschuwde terstond de vliegbasis waar de nachtjagers waren gestationeerd. Ettelijke piloten kozen het luchtruim, waar ze hun naderende slachtoffers opzochten of in de zoeklichten kregen aangegeven.

Op de vraag hoeveel Duitse jachtvliegers er waren, moeten we het antwoord schuldig blijven. Wel kennen we een van hen: Werner Husemann. In de nacht van 25 op 26 juni 1943, en daarmee lopen we een flink stuk op de gebeurtenissen vooruit, schoot Husemann drie vijandelijke vliegtuigen neer, waaronder de Stirling EH 898 HA-G.

Het squadron naderde de Duits-Nederlandse grens. Iedereen was dubbel op zijn hoede. Dat kon niet voorkomen dat om 01.15 uur in de nacht Husemann de Stirling trof waarin Boulton en zijn kameraden zaten. Spoedig vloog het toestel in brand. Laag boven Zieuwent scherend viel het even later in stukken en brokken uiteen.

De toen negentienjarige Johan Wopereis⁶ die buiten tegen de gevel van de familie Wopereis-Gieling⁷ met onder anderen zijn broer Antoon⁸ de ramp gadesloeg, vertelde dat het hem scheen dat de

Johan Wopereis (Oldhoes-Johan) legt het een en ander uit aan de familie Boulton. Foto auteur.

gehele romp en anderhalve vleugel, stortte neer tussen boerderij 'Tillas' van de familie Klein Goldewijk¹⁰ en de r.-k. lagere school. Een weggeslingerd brandend stuk ervan kwam tegen een der ramen van de school. Bernard Wopereis¹¹ en zijn al eerder genoemde zoon Johan konden het stuk tijds verijdere, waardoor de school gespaard bleef. Andere brokstukken zijn her en der in de omgeving terechtgekomen. Het vee dat in de weilanden liep, bleef ongedeerd.

brandende vliegmaschine recht op hen toevloog. Een andere ooggetuige vertelde dat de bommenwerper nog enige tijd boven Zieuwent had rondgecirkeld. Lang kan dat in elk geval niet geweest zijn met een hevig brandend toestel dat ook nog eens geladen was met een paar ton fosforbommen.

Een deel van de Stirling viel in een weiland nabij 'Grobbat', de boerderij van de familie Storteler-Wopereis⁹. Nabij een der gevels van de schoppe, zo heeft ooggetuige Marie Storteler-Wopereis ons nagelaten, kwam een benzinetank terecht. Het kostbare goedje dat er nog inzat, werd er met een gier- of alenschepper uitgehaald. Een ander deel van de machine, de

Boerderij 'Tillas' van de familie Klein Goldewijk. Foto auteur.

Omdat het deel dat tussen 'Tillas' en de school terecht kwam brandde als een fakkel, werd de hulp van de vrijwillige brandweer van Lichtenvoorde ingeroepen. Die verscheen vrij spoedig ter plaatse, doch kon niets doen. Het gevaar van exploderende munitie en de hitte was te groot. Omdat er geen brandgevaar voor de op afstand staande gebouwen aanwezig was, werd er niet gespoten. Van de ramp maakte Wegman¹² een minutieus proces-verbaal op. We verklappen nu al dat dat verbaal veertig jaar later een grote rol van betekenis zal gaan spelen.

Viel de veroorzaakte schade door de neergestorte bommenwerper nogal mee, heel anders verging het de zevenkoppige bemanning van het toestel. Alister Boulton ontsnapte aan een wisse dood. Hij landde aan zijn parachute in een boom die voor het

*De school in 1946.
Fotocollectie Jan en
Josephien Geerdinck-
Nijkamp.*

achterhuis van de familie Papenborg¹³ op boerderij 'Vellas' stond, waarna hij op de grond terechtwam. De navigator had zijn pols gebroken, een tamelijk zwaar gekneusde knie en enkele bloedende wonden. Daarenboven verloor hij regelmatig zijn bewustzijn.

Er kwam een man aangesnel die erop geattendeerd was dat er onder de boom een piloot lag. De man knielde naast de gewonde neer, observeerde hem enige tijd aandachtig en dacht: 'Lieve hemel, hij kan wel sterven.' Om de vlieger op zijn naderende dood voor te bereiden zei hij tegen hem:

*Wim Wopereis laat trots de foto van Alister Boulton zien.
Foto familie Boulton.*

'You must prepared to die.' De man die dat zei was Wilhelmus (Wim) Johannes Wopereis uit Zieuwent. Hij werd daar op 29 juli 1922 geboren en was het op een na jongste kind in een rijtje van acht. Zijn ouders, met wie we al oppervlakkig kennis hebben gemaakt, waren smid Wopereis en Maria Gieling uit Didam. Wopereis bezat destijds aan de rand van Zieuwent een smederij, juist tegenover de timmermanswerkplaats van Oldhoes-Bennad. Op 6 september 1935 verhuisde Wim naar Sint-Michielsgestel in Brabant, waar hij aan het kleinseminarie 'Beekvliet' ging studeren, welke opleiding later toegang gaf tot het grootseminarie. Zover kwam het echter niet. Om gezondheidsredenen moest Wopereis de studie opgeven. Daar kwam nog bij dat het seminarie in 1941 door de Duitsers werd gevorderd en als gijzelaarskamp in gebruik werd genomen, waarin de leden van de Nederlandse Unie werden opgesloten. Tegen de gevel van zijn ouderlijk huis keek Wim Wopereis met enkele anderen uit de buurt - we noemden reeds enige namen - in de bewuste nacht naar de overvliegende bommenwerpers. Gezamenlijk zagen ze met afschuw wat er boven Zieuwent gebeurde.

Omdat Wim door zijn gymnasiale opleiding in Zieuwent tot de enkelingen behoorde die Engels sprak, en het tevens gevoelig bekend was dat hij (nog?) aspiraties bezat om geestelijke te worden, werd zijn hulp ingeroepen. Wopereis bedacht zich geen moment en ging er vliegensvlug naartoe, zoals reeds vermeld.

Om Wims verhaal af te maken: geestelijke werd hij niet! Na de bezetting ging hij voor de duur van twee jaar als tolk met het Engelse leger mee naar Duitsland. Weer terug in Nederland hervatte hij zijn studie. Nu voor chemisch analist, welke studie hij met succes afrondde. In 1952 huwde hij met Elisabeth Tonk¹⁴. Begin jaren vijftig emigreerden zij naar Nieuw-Zeeland, waar Wim in Christchurch werk vond in een stomerij annex ververij. Later verwierf hij in Nelson een baan bij *Mapua Fruitgrowers' Chemical Company*. In dat bedrijf werden onder meer chemische bestrijdingsmiddelen voor de fruitteelt geproduceerd. In 1988 werd het bedrijf gesloten. We laten nu Wopereis even met rust, om later weer naar hem terug te keren.

De gewonde Boulton had dringend medische hulp nodig, dat was inmiddels wel duidelijk geworden, maar dat had wel wat voeten in de aarde. Er was namelijk een artsenstaking gaande, een ernstige zelfs.

Veel Nederlandse artsen weigerden toe te treden tot de zogenoemde Artsenkammer, de genazificeerde pendant van de 'Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunde' (NMBG). De NMBG had altijd goed gefunctioneerd. Waarom zouden ze dan nu ineens tot die nieuwe organisatie moeten toetreden?

Het geschil nam gevaarlijke vormen aan, het leidde tot een climax. De artsen lieten in een brief aan de heer Rijkscommissaris Seyss-Inquart¹⁵ weten dat ze zich de nationaal-socialistische beginselen bij de uitvoering van hun werk, want daar kwam het in feite op neer, niet lieten opdringen. Daarop liet de diep gekrenkte Rijkscommissaris de artsen weten dat allen die de brief hadden ondertekend in het doorgangskamp Amersfoort geïnterneerd zouden worden. Inderdaad werd op 25 juni 1943 een groot aantal artsen opgepakt en afgevoerd.

Daar was ook een Lichtenvoordse arts bij, dokter Brenninkmeijer¹⁶. De Duitsers arresteerden hem op 25 juni en brachten hem naar het gemeentehuis van Lichtenvoorde, waar hij in een van de twee aanwezige cellen werd gestopt. De andere dag zou hij naar Amersfoort worden overgebracht. De andere huisarts, dokter Hardy¹⁷, wachtte zijn arrestatie niet af en dook onder.

Dokter Stuyt uit Arnhem, een chirurg die vooral zaterdagmorgens in Lichtenvoorde zijn patiënten bezocht en beoordeelde wie er voor het weekend naar huis kon en wie niet, kwam door die turbulente tijd in de medische wereld wijselijk niet opdagen.

Michael en Jackie voor het achterhuis van 'Vellas', de plaats waar hun vader landde. Het echtpaar Boulton wordt geflankeerd door Lou Voorhuis en Annie Bennink-Wessels. Foto auteur.

Om Boulton de nodige medische hulp te verlenen, besloot burgemeester Lamers¹⁸ dokter Brenninkmeijer uit de cel te halen en gezamenlijk naar Zieuwent te gaan. Mevrouw Wolters-Stoltenborg¹⁹ schreef daarover in haar dagboek: 'Die nacht werd dokter Brenninkmeijer opgepakt. Hij mocht nog wel even mee naar Zieuwent, naar de gewonde piloot.' De navigator werd naar het Sint Bonifaciusziekenhuis in Lichtenvoorde vervoerd. Brenninkmeijer moest meteen na de geboden eerste hulp de cel weer in. Wim Wopereis is in de auto, ambulance of een ander vervoermiddel als begeleider van de navigator meegegaan naar het ziekenhuis. Enkele mensen in Zieuwent meenden stellig dat de gewonde vlieger eerst voor behandeling in het noodziekenhuis te Harreveld was opgenomen. Dat lijkt ons niet aannemelijk. Verondersteld ziekenhuis opende pas in het najaar van 1944 zijn deuren.

Boulton vertelde in zijn memoires:

'Iemand betrad in het ziekenhuis de ruimte waarin ik lag en zei:'

"God bless Churchill²⁰."

'Wie ze uitgesproken heeft, weet ik niet.' In het ziekenhuis werd Boulton zeer waarschijnlijk via de polikliniek naar de operatiekamer gebracht, waar twee nonnen hem op de operatietafel onder de grote lamp behandelden. Ze maakten zijn vele wonden aan hoofd, handen en benen schoon. Een van de zusters gaf hem een paar klompschoenen. Zijn speciale laarzen voor in het vliegtuig verloor hij tijdens de sprong naar buiten, en wel door de schok na het openen van de parachute. De andere zuster gaf hem een tandenborstel:

'Bij elkaar kostbare bezittingen van deze goedhartige mensen,' vertelde Boulton later. *'De andere dag,'* vertelde hij verder, *'stopte er een Duitse auto voor de ingang van het ziekenhuis. Zeker dertig tot veertig belangstellenden verzamelden zich op het plein rond het voertuig. Voorzichtig hielpen enkele ziekenhuismedewerkers mij in de auto. Iemand gaf me een pakje kauwgum. Het afscheid op het plein voor het ziekenhuis was hartverwarmend. De Duitse chauffeur reed weg. Waarheen weet ik niet. Hij stopte voor een gebouw dat veel overeenkomst vertoonde met een ziekenhuis. Ik werd naar binnen gebracht. Een arts keek naar mij, zag mijn uniform en spoog in mijn gezicht. Zo'n ontvangst had ik niet verwacht, al had ik me niet voorgesteld dat ze me hartelijk zouden ontvangen. Dat hoeft ook niet voor een man die heeft meegeholpen aan het zaaien van dood en verderf in een voor hem vijandelijk gebied. Ik was dus niet welkom in het ziekenhuis waar hij werkte. Dientengevolge was ik blij dat hij mij niet behandelde. Hij had me wel een dodelijke injectie kunnen geven. Na dit incident brachten ze me naar een ander ziekenhuis. De ontvangst was daar beter. De nonnen behandelden me buitengewoon goed, vooral zuster Otrakitra. Ik wist nog niet of het Duitse of Nederlandse zusters waren. Pas een dag of wat later werd het me duidelijk: het waren Duitse zusters. Ik was in Gronau.'*

Gronau heeft twee ziekenhuizen: het rooms-katholieke *Sankt Antonius-Hospital* en het *Evangelisches Lukas-Krankenhaus*. Beide ziekenhuizen zijn begin 1900 gesticht.

In het evangelische ziekenhuis hebben wel ziekenzusters gewerkt, maar voorzover wij hebben vernomen geen nonnen, ook niet in de oorlog. Boulton had het constant over rooms-katholieke zusters, nonnen dus.

Op donderdag 4 september 2008 waren wij in beide ziekenhuizen. Mevrouw Klara Bröker, hoofd patiëntenadministratie van het *Antonius-Hospital*, vertelde ons dat de archivalia van de patiënten in het ziekenhuis dertig jaar na hun ontslag vernietigd worden. De wet vereist zulks. Van zuster Otrakitra had ze nog nooit gehoord.

In het *Lukas-Krankenhaus* geldt dezelfde wet. Het ligt dus voor de hand dat Boulton in het *Sankt Antonius-Hospital* heeft gelegen, welke veronderstelling wij voor waar aannemen.

Boulton vertelde verder:

'Niet lang na mijn komst vroeg zuster Otrakitra aan mij: 'Frau?'

'Ik begreep haar korte vraag. Ik herkende het woord van de gesprekken die ik vroeger in Nieuw-Zeeland met Duitse wolkopers had gevoerd. Mijn antwoord was dus ja. Daarop vroeg ze:'

'Kinder?' *Ik antwoordde: 'Ein'.*

Enkele dagen later bracht ze me een stompje potlood, een velletje papier en een enveloppe. Ik schreef een brief aan mijn vrouw in Nieuw-Zeeland. Zij plakte er een postzegel op en deponeerde die vervolgens in de brievenbus. Door dat te doen nam ze wel risico's. Later bleek dat Zena die brief in goede orde heeft ontvangen. Zo wisten ze in Nieuw-Zeeland al bijtijds dat ik nog in leven was.

Het Sankt Antonius Krankenhaus in Gronau. Deze opname is kort na de oorlog gemaakt. In de nis staat de beeltenis van Sint Antonius. Boven op het dak is het rode kruis nog op de dakpannen zichtbaar. Foto Guenter Vaartjes.

De non ging door met het nemen van risico's. Ze bezorgde me een gekookt ei dat ze in de plooien van haar witte schort had verborgen. Hetzelfde deed ze met een flesje bier. Een prachtmens, vol met naastenliefde.

Onder verdoving werd de gebroken pols gezet. Aan mijn knie deden ze niets. Kennelijk was die in orde. Wel kreeg ik om mijn been een dikke laag gips. De sneetjes in mijn hoofd, nek en ledematen, die elders waren gereinigd en verbonden, werden met metalen krammetjes gedicht.

Omdat ik de enige Engels-sprekende patiënt was, sloeg de verveling al snel toe. De dagen kropen voorbij. Engelse literatuur was er niet. Andere patiënten opzoeken, voorzover dat met mijn kneuzingen mogelijk was, kon en mocht ik niet. Een Duitse soldaat met een geladen geweer hield constant de wacht aan het voeteneinde van mijn bed.

Na drie weken brak de dag aan dat ik werd ontslagen. Met pijn in mijn hart nam ik afscheid van zuster Otrakitra, die me zo goed en menswaardig had verzorgd.'

Boulton ging naar een krijgsgevangenenkamp als *Prisoner Of War*, afgekort tot *POW*. Later komen wij daar uitgebreid op terug.

Hoe was het met de andere leden van de bemanning gesteld? Droevig. Vijf overleden bemanningsleden werden verspreid in de buurt van boerderij 'Het Rondeel' gevonden, bewoond door de familie Penterman-Beijer²¹. Ze zijn of uit het vliegtuig gesprongen of eruit gezogen nadat er een stuk van was

Het voorhuis van boerderij 'Het Rondeel', waar in een van de vertrekken de vijf dode airmen werden opgebaard. Foto Jan Penterman.

afgebroken. Een bemanningslid werd levenloos in het toestel aangetroffen. Antoon Penterman kreeg van een Duitse militair te horen dat hij de verongelukte mannen moest ophalen die her en der op de landerijen verspreid lagen. Met diep respect voor de omgekomenen legde hij voorzichtig hun lichamen in een met paard bespannen kar neer, voer ermee naar zijn boerderij en baarde ze daar netjes op.

Uit mevrouw Wolters-Stoltenborgs dagboek vernamen wij:

'Velen zijn er nog naartoe geweest. Je had ze goed kunnen herkennen, allemaal jongens van een jaar of vijftientig. Ze hadden nog foto's bij zich. De ringen en de mooie parachutes waren hen afgenomen. Dit is de nieuwe orde. Vreselijk.'

En op dinsdag 29 juni 1943 vertrouwde ze aan haar dagboek toe:

'De Engelse piloten worden in Lichtenvoorde begraven.'

Zo eindigde de fatale vlucht van de EH 898 HA-G. Het aantal vlieguren van Boulton bleef op ruim 305.30 staan, 170,30 overdag en 135 's nachts. Onder het totaal aantal uren stond het veelzeggende woord *'Missing'*. Een woord dat, dunkt ons, thans geen nadere verklaring meer behoeft.

Alister's ervaringen in het aangeschoten vliegtuig

Hoe heeft Boulton de laatste minuten in het vliegtuig doorgebracht en wat ging eraan vooraf? De eerste jaren na de ramp heeft hij daarover het stilzwijgen bewaard, iets dat veel voorkomt bij personen die in de oorlog traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt. Pas in zijn latere leven vertelde hij:

'Het was om 01.15 uur in de nacht van zaterdag 26 juni 1943. Ik had juist berekend dat, indien er niets gebeurde, we op de van tevoren afgesproken tijd boven Gelsenkirchen zouden zijn, ons doel van de vlucht.

In mijn herinnering staat gegrift dat de staartschutter via de intercom ons berichtte dat er aan stuurboordzijde een vliegtuig naderde dat veel op een Mosquito leek. Het waren zijn laatste woorden. Het was geen Mosquito, zo bleek, maar een Duitse nachtjager. Ons vliegtuig werd beschoten. Korte tijd nadien was het een en al rook en vuur wat ik zag. Ik dreigde te stikken. Het vliegtuig begon hevig te slingeren. Toen ik mijn blikken op de piloot richtte, zag ik dat hij voorover op de stuurknuppel lag. Of hij was dood of geheel buiten bewustzijn. Omdat de intercom het had begeven, was er aan boord geen onderlinge communicatie meer mogelijk. Ik weet echt niet meer of ik mijn parachute had omgegorde, die altijd op een schap boven de navigatietafel voor het grijpen lag. Evenmin weet ik hoe ik uit het vliegtuig ben gekomen. Ik denk niet door het ontsnappingsluik in de bodem van het vliegtuig. Veel eerder is het door een gat in de romp geweest. Ik kan me er niets meer van herinneren.

Spoedig daarop moet ik door de frisse en schone buitenlucht weer enigszins bij mijn positieven zijn gekomen, juist genoeg om te constateren dat ik mijn parachute wel had omgegorde. Was dat niet het geval geweest, dan had mijn laatste uur geslagen. Ik was erg rustig en me van geen gevaar bewust. Alles was zo mooi ineens, net alsof ik me in de hemel waande.

Of ik de parachute zelf heb opengetrokken of dat het automatisch is gegaan, weet ik echt niet. Ineens voelde ik een felle pijscheut tussen mijn benen, waardoor het gevoel in de hemel te zijn abrupt verdween. Daarna raakte ik weer buiten bewustzijn, waardoor ik de landingsplaats niet in de gaten hield. Voor de tweede keer kwam ik met een schok weer tot bewustzijn en constateerde dat mijn pols was gebroken, waarna ik weer wegzakte. Ik kwam weer bij toen een mannenstem in gebroken Engels zei:

“You must be prepared to die.”

Ik schrok geweldig en dacht: Mijn God, deze Duitser wil me vermoorden. Vrij kort na die schokkende woorden verloor ik weer het bewustzijn.

Op een gegeven moment, zo herinnerde ik me vaag, hoorde ik veel stemmen om me heen. Waar dat was en wie het waren, weet ik niet.

Mijn volgende heldere gedachte was dat ik op de vloer van een tamelijk grote kamer in een ziekenhuis op de harde vloer lag.'

Tot zover de herinneringen van Boulton. De andere ervaringen van hem zijn in het vervolg van dit verhaal verwerkt. Nu zijn gevangenschap.

Dulag Luft I

Van het ziekenhuis in Gronau werd Boulton op transport gezet naar *Dulag Luft I* in het Duitse stadje Oberursel, dertien kilometer ten noordwesten van Frankfort aan de Main.

In de jaren dertig openden de nazi's in Oberursel een landbouwschool. Tal van nieuwe landbouwprojecten en landbouwmethoden werden er uitgetoetst: van het telen van knollen tot het houden van bijen. Alle projecten stonden onder toezicht van de Johann Wolfgang Goethe^{xxii}-Universität.

Na het uitbreken van de oorlog kwam daaraan abrupt een einde. De luchtmachtstaf vorderde de grond en bouwde er in 1939 een kamp op dat in hetzelfde jaar in gebruik werd genomen. Ze noemden het Auswertstelle West, een doorgangskamp waar alle gearresteerde geallieerde piloten naartoe moesten. Ze werden daar ondervraagd door geraffineerde ondervragers die allen uitstekend Engels spraken.

Ging het verhoren altijd volgens de regels? In de Conventie van Genève, mede ondertekend door

Duitsland, werd bepaald dat elke gevangengenomen officier niet meer dan zijn naam, rang en registratienummer prijs hoefde te geven. In de praktijk wilden de Duitsers meer weten. Dat gebeurde meestentijds wel correct, maar toch onder druk, vooral als het een gevangene betrof die een hoge functie bekleedde en diens gevolg veel wist. Bij de komst van een nieuwe gevangene in het kamp werd hem meteen gezegd:

'For you the war is over.'

Dan werd hij enige dagen alleen in een cel opgesloten, zonder al te veel eten en drinken. De Rode Kruispakketten werden hem eveneens onthouden. Op de meest onmogelijke tijden werd hij opgehaald om verhoord te worden, zelfs 's nachts, dikwijls meerdere keren. De tijd dat iemand in de cel zat was doorgaans drie tot vier dagen. In de praktijk zijn er langere perioden bekend, soms wel drie tot vier weken. In de Conventie was vastgelegd dat het nooit meer mocht zijn dan 28 dagen. In Oberursel werd het jaar na jaar drukker, evenredig met het aantal neergeschoten geallieerde vliegtuigen. Om u er een indruk van te geven: in 1942 zaten er afgerond drieduizend geallieerde gevangenen vast, in 1943 achtduizend en in 1944 een kleine dertigduizend. Alle nieuwkomers werden nog steeds systematisch ondervraagd.

Boulton werd na aankomst in Oberursel meteen in een van de cellen opgesloten. Telkens werd hij eruit gehaald om verhoord te worden. Hij gaf niet meer informatie prijs dan datgene wat in de Conventie was bepaald. Nu toonden de Duitse ondervragers veel belangstelling voor zijn moeders familie- of meisjesnaam: Ballin dus. Hadden zij een vermoeden dat hij van joodse afkomst was? Meenden zij het aan zijn uiterlijk te kunnen zien? Misschien! Telkens vroegen zij naar zijn moeders familienaam. Al noemde dan slechts zijn naam, rang en registratienummer. De ondervragers bleven maar doorgaan, drie dagen lang. Telkens noemde hij dan zijn naam, rang en registratienummer. Op het laatst vertelden ze vertrouwelijk dat, indien hij zijn moeders naam vertelde, hij meteen naar zijn maten kon gaan die in veel betere omstandigheden verkeerden. Zijn antwoord: naam ... , enzovoort. Boulton was zich terdege ervan bewust dat, indien hij de familienaam van zijn moeder had prijsgegeven, dat vervelende consequenties gehad zou kunnen hebben, want in Duitsland kwam de joodse naam Ballin veelvuldig voor. Velen waren er reeds slachtoffer van geworden. En dan nog dit: in Engeland had zijn commandant al gezegd om uit veiligheidsoverwegingen zijn afkomst te verloochenen. Formeel ruilde Al toen voor de duur van de oorlog zijn joodse religie in voor die van de Anglicaanse kerk. Een bijzonder wijs besluit, menen wij. Het ondervragen ging door, de druk werd opgevoerd. De ondervragers zeiden flemmerig tegen hem:

'Je hebt een niet-joodse naam. Je ziet er niet uit als een joodse man. Vertel ons nu je moeders familienaam!'

Boulton, die een donkerblonde haardos bezat, al is dat op de foto's die in de jaren dertig van de vorige eeuw van hem zijn gemaakt niet goed te zien, liet niets los, waarna de ondervragers na enkele dagen de handdoek in de ring wierpen. Al werd overgebracht naar de barak waar meerdere geallieerde luchtmachtofficiëren waren, mannen die eveneens niets hadden losgelaten, inmiddels meer vrijheid bezaten en redelijk goede voeding kregen. Maar toch, ondanks alles hadden allen in Oberursel één ding gemeen. Ze wachtten op overbrenging naar een ander kamp. Voor Boulton werd dat Sagan. Voordat we dat kamp en Boultons ervaringen erin beschrijven, maken we eerst nog melding van zijn bezoek aan het *Reserve Lazaret Obermassfeld*, gelegen in het dorp Obermassfeld, dicht in de buurt van de stad Meiningen in Thüringen. In dat lazaret werd zijn gebroken pols opnieuw gezet. Kennelijk was dat in Gronau niet goed gebeurd. Hij trof daar geheel toevallig een van zijn maten aan, met wie hij dik bevriend was geraakt. Gordon Simon heette hij. Aangenaam verrast riep Al spontaan: *'Jesus Christ, Gordon. What the hell are you doing here?'* Het zal u niet verwonderen dat na de omhelzing de twee mannen elkaar veel hadden te vertellen.

Stamlager Luft III in Sagan

Het Stamlager Luft III in Sagan, thans Żagań, lag in het zuidwesten van Polen, ongeveer honderd kilometer ten oosten van de Duitse grens. Na de opdeling van Polen tussen Duitsland en Rusland maakte het deel uit van het Duitse Rijk.

Het kamp werd in mei 1942 gebouwd. De eerste gevangenen waren Engelse RAF- en Amerikaanse United States Air Force-officieren. Later kregen ze gezelschap van Australische, Belgische, Canadese,

Franse, Griekse, Litouwse, Nederlandse, Nieuw-Zeelandse en Poolse oorlogsvliegers.

De barakken in 'Stamlager Luft III' in Sagan. Enkele POW's maken een ommetje. Foto auteur.

Het kamp was zo gebouwd, dat ontsnappen vrijwel onmogelijk was. Toch zagen op 24 maart 1944 ongeveer tachtig gevangenen kans om door een ruim honderd meter lange tunnel, *Harry* genaamd, de vrijheid tegemoet te treden, al was het voor de meesten hunner slechts van korte duur. Na een klopjacht in de omgeving van het kamp wisten slechts drie gevangenen uit de klauwen van de achtervolgers te blijven.

Hilter was woedend. Hij wilde allen die aan de vlucht hadden meegedaan om het leven brengen, maar bracht het aantal door toedoen van Göring terug tot vijftig. Boulton heeft het allemaal van nabij meegemaakt, al was hij niet bij de ontsnapping betrokken. Met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid schreef Alister in het kamp een brief aan het Engelse Rode Kruis.

Het Engelse Rode Kruis bevestigde zijn brief, maar vermeldde niet de datum van ontvangst. Bedoelde brief bleek een vrij gedetailleerd rapport over de crash in Zieuwent te zijn en kwam inhoudelijk sterk overeen met het officiële proces-verbaal dat Wegman had opgemaakt. Boulton verklaarde dat hij die informatie van de Lichtenvoordse autoriteiten had gekregen, juist nadat hij was ondervraagd.

Omdat het Engelse Rode Kruis de nabestaanden correct wilde informeren - het moest absoluut zeker zijn dat de zes personen die in de brief waren vermeld inderdaad overleden en begraven waren - schakelde het het Internationale Rode Kruis in Genève in. Dat instituut liet weten dat het na herhaald vragen aan de Duitse autoriteiten geen informatie daarover had ontvangen.

Het Engelse Rode Kruis had weinig zin om de inhoud van Bouldons brief nog langer voor zich te houden. In een op 29 augustus 1944 gedateerde brief liet het aan de moeder van B.A.W. Jennings weten dat haar zoon was omgekomen en in Lichtenvoorde was begraven. We nemen aan dat de nabestaanden van de andere vijf bemanningsleden een soortgelijke brief hebben ontvangen.

Hoe het verder in Sagan was, laten we aan Boulton over:

'Sagan was een bijzonder groot kamp. Het lag dicht bij een spoorwegknooppunt en was verdeeld in verscheidene afdelingen, allemaal tamelijk hoog omheind door prikkeldraad. De eenvoudige houten wachttorens die op regelmatige afstand van elkaar stonden, waren bemand door enkele gewapende soldaten.

Ik werd in een afdeling gestopt die bestond uit acht barakken. In elke barak huisden zeshonderd gevangenen: Australiërs, Canadezen en Nieuw-Zeelanders. Iedere barak was weer onderverdeeld in eenheden voor tien personen. Met de mannen van onze eenheid hadden we afgesproken dat we overal vrij over konden praten, behalve over de politiek.

Het koken en rantsoeneren van het voedsel werd verzorgd door iemand uit de groep. De Rode Kruispakketten die we regelmatig kregen, deelden we met elkaar.

In het vroege voorjaar van 1945 naderden de Russische troepen het kamp. Van de kampleiding kregen we opdracht om te vertrekken, afdeling na afdeling. Het doel van de tocht was het kamp Stalag Nürnberg Langwasser. Dat betekende een grote afstand overbruggen, naar schatting driehonderd kilometer.

De mannen die konden lopen vertrokken te voet, uiteraard onder bewaking. De eerste mars was maar liefst 55 kilometer, waar ze 37 uur over deden. Na een rust van enkele dagen ging het verder, alsmaar verder.

Ik verliet op 6 februari 1945 Sagan per trein. We zaten met veertig mannen dicht opeengepakt in een veewagen. Vijf dagen later arriveerden we in Nürnberg. In dat kamp vernamen we dat Sagan op 16 februari was veroverd door de Russen.'

Stalag Nürnberg Langwasser

Hoe lang zouden ze in Nürnberg moeten blijven? En wat was de oorsprong van het kamp?

Het kamp Nürnberg Langwasser was al geruime tijd voor de oorlog uitbrak gebouwd. Aanvankelijk diende het als onderkomen voor lieden van de Sturmabteilung (SA). Nadien kreeg het een andere bestemming, onder andere voor geïnterneerde krijgsgevangenen en burgers die in de zogenaamde Aussenkommandos stevig aan het werk werden gezet. De naam werd dientengevolge veranderd in Stalag Nürnberg Langwasser. In augustus 1940 zaten er al 150.000 mensen vast. Zij kwamen voornamelijk uit de overwonnen landen, vooral Polen.

Het kamp, inmiddels onderverdeeld in enkele kleinere kampen, elk met een nummer en letter als aanduiding, werd in het najaar van 1944 bestemd voor de krijgsgevangenen die uit andere kampen weg moesten voor de naderende 'vijand'.

Het werd in Nürnberg een chaotisch geheel. Het kamp was totaal niet op die grote toeloop berekend. De organisatie liet veel te wensen over. Om tot uiting te brengen hoe het daar was, geven we het woord weer aan Boulton.

'De condities in Nürnberg waren tamelijk primitief. We kregen daar geen Rode Kruispakketten. Het voedsel was schaars. Per dag kregen we één brood voor zeven personen, aangevuld met dunne koolsoep.

Het kamp lag dicht bij de stad Nürnberg. Op 20 en 26 februari bombardeerden de Amerikanen de stad. De RAF-bommenwerpers deden het op 16 maart nog eens flink over. Een van hun bommen landde dicht bij het kamp. Een bombscherf beschadigde een dakspant en vloog vervolgens rakelings langs mijn slaapplaats. Omdat het te gevaarlijk werd, moesten we evacueren. We vertrokken in zuidelijke richting, naar Moosburg aan de Isar in Beieren, pakweg vijftig kilometer ten noordoosten van München.'

Stalag VII Moosburg

Een korte omschrijving van het kamp. In september 1939 werd in het noorden van Moosburg een kamp ingericht voor krijgsgevangenen. Het kamp had een capaciteit van tienduizend gevangenen. Velen ervan moesten dagelijks werken voor de Duitsers.

Tegen het einde van de oorlog, in de chaotische tijd dat de Duitse autoriteiten niet goed meer wisten hoe en waar ze de POW's moesten huisvesten, werden ze naar Moosburg gestuurd. De laatste maanden verbleven er tachtigduizend geïnterneerden, onder wie Boulton. Hoe hij er kwam, en wie de krijgsgevangenen bevrijdde, laten we hem zelf vertellen.

'Op 4 april liepen we te voet in zuidelijke richting naar Moosburg. We legden op die dag 24 kilometer af. Mijn voeten waren beblaard. Van mijn knie had ik geen last. De volgende dag marcheerden we slechts vijf kilometer. Alles aan mijn lichaam was in orde, behalve mijn voeten. Die waren nog pijnlijk van de vorige dag. De nacht brachten we buiten in een bos door. Bijna de hele nacht heeft het geregend.

Gelukkig schoot het Rode Kruis ons de volgende dag te hulp. Met hun vrachtwagens werden we naar Berching vervoerd. We zaten in de truck wel dicht op elkaar, maar dat was lang niet zo hinderlijk als het lopen op opgezwollen voeten. Bij onze aankomst in Berching kregen we een paar uur rust. Vervolgens werden we naar Moosburg vervoerd. De omstandigheden in Moosburg waren redelijk, voornamelijk door toedoen van het Rode Kruis, waarvan we bijna dagelijks een voedselpakket kregen.

Na enkele weken hoorden we in Moosburg dat Nürnberg omstreeks 18 april door de geallieerden was ingenomen. Van het Zwitserse Rode Kruis ontvingen we op 25 april bericht dat we in afwachting van de bevrijders in Moosburg moesten blijven. Vier dagen later werden we bevrijd door het 3^e Amerikaanse leger. Bij die actie raakten twee mannen in het kamp gewond. Tijdens de gevechten lag ik plat op de vloer. Het was een mooi en vreugdevol gezicht toen na de inname van het kamp generaal Patton²³ zegevierend in een jeep door de hoofdstraat van het kamp reed. Onvergetelijk.'

Op weg naar huis

Eindelijk vrij. Al kon naar huis, naar zijn vrouw Zena, zijn zoon Michael en naar zijn familie. Hoe die thuisreis verliep laten we Al zelf vertellen.

'We moesten in Moosburg naar de appelplaats. Daar werden we toegesproken door een luitenant van het Amerikaanse leger. Hij verdeelde het hele kamp in groepen. Door loting met speelkaarten werd de volgorde van vertrek per vliegtuig naar Engeland bepaald. De groep die het aas trok, de hoogste kaart, werd het eerst, de groep die de laagste kaart trok, een 2, het

laatst naar Engeland overgevlogen. De luitenant voegde er nog aan toe dat iedereen die door of over de omheining het kamp verliet, in de laatste groep geplaatst zou worden. Hij besloot zijn woorden met te zeggen dat binnen tien dagen iedereen in Engeland zou zijn.

Onze groep trok de laagste kaart. Wat bleek nu? Na tien dagen wachten was er nog niemand vertrokken. Ik was het wachten moe. Mijn vriend John Caulton ook. We wilden weg, en wel zo vlug mogelijk. Met vier personen, Caulton, een Engelsman, een Ier en ik, besloten wij op eigen houtje naar Engeland te gaan. Het was weliswaar een riskante onderneming, want overal konden zich nog Duitse soldaten ophouden, maar dat namen we voor lief. Welgemoed kropen we door de omheining. Niemand had het gezien.

Alister Boulton (rechts) en Wim Wopereis kort nadat ze elkaar weer hadden ontmoet. Foto familie Boulton.

De volgende dag zagen we een kleine groep gemotoriseerde Amerikaanse soldaten naderen. Ze stopten. Een van de soldaten vroeg ons waar we naartoe gingen. We vertelden dat we onderweg waren naar Engeland. Zij gingen naar de kust. We konden meerijden tot Parijs. We sloegen zijn aanbod niet af en stapten in. De groep had veel en goed eten bij zich, waar we behoorlijk wat van mochten nemen.

In Parijs aangekomen, het was al avond geworden, stopten de Amerikanen voor een mooi, groot huis. Ze vorderden het. De eigenaar en zijn familie moesten maar elders de nacht zien door te brengen. We hadden in de woning allemaal een eigen slaapkamer, een luxe die we een paar jaar hebben moeten ontberen.

We bleven enkele dagen in Parijs, waarna we onder dankzegging afscheid van elkaar namen. Zij moesten per slot van rekening naar de kust, wij naar Engeland.

Met ons vieren gingen we in Parijs op zoek naar RAF-personeel, evenwel zonder succes. We besloten daarop uit elkaar te gaan. Onze twee maten vervolgden hun weg naar Engeland, John en ik de onze.

Terwijl we ronddoelden door Parijs, zagen we voor de metro een lange rij wachtende soldaten. We keken wat er aan de hand was. Ze wachtten hun beurt af om gebruik te maken van een warme douche. We sloten achter in de rij aan. Bij de douches beval een Amerikaan ons om de vuile kleren op een grote hoop te gooien. Na het douchen kregen we schone kleding. Onze vliegjacks mochten we houden.

Nadien liepen we door Parijs. Toevallig passeerden we hotel The Ambassador. Tegen de gevel was een aanplakbiljet aangebracht met daarop de tekst dat alle POW's er welkom waren. We gingen naar binnen en meldden ons aan. We boekten een kamer en kregen die toegewezen. Een militaire arts onderzocht ons. Hij keek tevens of we onder de luizen zaten. Dat bleek niet het geval te zijn. Na het onderzoek namen we een bad. We voelden ons zo lekker dat we besloten het er een tijdje van te nemen. Een van de gasten, een Canadees, vertelde ons dat zij in Parijs een officiersmess tot hun beschikking hadden. Wij vonden het opgegeven adres en betraden het gebouw. Stomverbaasd bleven we even bij de ingang staan. We konden onze ogen niet geloven. Ik heb nog nooit van mijn leven zoveel kratten met flessen Franse champagne bij elkaar gezien. We hebben er flink wat van achterovergeslagen. De hemel mag weten hoe laat ik op de hotelkamer terug was. Ik denk dat de champagne daar de oorzaak van is geweest.

De volgende dag nam ik afscheid van John Caulton, want ik had nu genoeg van Parijs gezien en wilde zo snel mogelijk naar Engeland en van daaruit naar huis, naar Zena, onze zoon Michael en de andere familieleden. Gelukkig wisten ze al geruime tijd dat ik in leven was en het goed maakte, een hele geruststelling. Van Le Bourget in Parijs vloog ik naar Engeland. Op 8 mei 1945 kwam ik daar aan. Nieuw-Zeeland volgde op woensdag 25 juli 1945. Hoe daar de ontvangst was, kan ik onmogelijk onder woorden brengen.

Tenslotte nog iets over de man die mij op 26 juni 1943 in het holst van de nacht vertelde dat hij mij wilde voorbereiden op een naderende dood. Die man heeft me waarlijk altijd beziggehouden.'

Een mooie nasleep

Was Boulton na de oorlog erg benieuwd wie hem bij 'Vellas' die woorden in de pikdonkere nacht had gezegd, in Zieuwent (later in Nieuw-Zeeland) was Wim Wopereis niet minder nieuwsgierig naar wie hij onder de boom had geholpen.

In Christchurch, de stad waar Wopereis zich aanvankelijk vestigde, trachtte hij het adres van Boulton te achterhalen. Hij heeft daarvoor veel mensen benaderd. Resultaat bleef uit. De man die hij zocht bleef onvindbaar. Wat Wim (inmiddels was zijn naam verengelst in Bill) niet wist, was dat Boulton van Christchurch via Wellington naar Otaki was verhuisd, een klein plaatsje op het Noordereiland aan Straat Cook.

In 1985 kwam Wim voor een korte periode naar Nederland. Met zijn zwager Bernard Schutten²⁴ bezocht hij het gemeentearchief van Lichtenvoorde. In de stapel documenten vonden zij het proces-verbaal over de vliegtuigcrash, waarin het registratienummer van Boulton stond.

Bij zijn terugkomst in Nieuw-Zeeland nam Wopereis contact op met de *Returned Servicemen's Association Review*. De *Review* drukte in een aparte krantenkolom, de zogeheten *Lost Trail Column*, de vraag van Wopereis in september 1985 af. Prompt werd Wim een tijdje later opgebeld door een opgewonden Boulton. Niet lang daarna ontmoetten zij elkaar in Richmond, een plaats bij de stad Nelson. Ze spraken af elkaar minstens één keer per jaar te ontmoeten, en wel op 26 juni. Bij die ene jaarlijkse dag is het niet gebleven. Ze zochten elkaar veel vaker op en werden dikke vrienden. Wim Wopereis overleed op 15 november 2005 en Alister Boulton in maart 2008. Hij werd 92 jaar.

Onderscheidingen

Alister Boulton heeft na de oorlog verscheidene onderscheidingen gekregen. Zoals alle Nieuw-Zeelanders die het land op de een of andere manier dienden, kreeg ook hij de *War Service Medal*. Een onderscheiding van hogere orde was die van de *Battle of Britain*, evenals de *Defence Medal in Silver Leaves*, die op aanbeveling van en namens de koning van Engeland aan hem is uitgereikt wegens moedig gedrag.

Voor het uitvoeren van een missie boven het door Duitsland bezette gebied in Europa, kreeg hij de *Air Crew Europe Star*.

Voor zijn gehele dienstverband bij de luchtmacht ontving hij de *War Medal 1939-1945*.

*Alister Ernest Boulton en zijn vrouw Zena Rose in de late herfst van hun leven.
Foto familie Boulton.*

Bezoek uit Nieuw-Zeeland

Het is opmerkelijk hoe diep de interesse voor de Tweede Wereldoorlog thans leeft bij de nazaten van hen die aan de oorlog hebben deelgenomen, of er anderszins mee te maken hebben gehad. Bij de Boultons was dat geen uitzondering.

Half december 2007 stuurde Michael Boulton uit Nieuw-Zeeland een e-mail naar het gemeentebestuur van Oost Gelre. Hij vroeg of er nog informatie was over het op 26 juni 1943 gecrashte vliegtuig, waarvan zijn vader lid van de bemanning was geweest. Tevens liet hij weten dat het in de bedoeling lag om in oktober 2008 met zijn vrouw Jackie Boulton-Wilson naar Lichtenvoorde te komen; voor een bezoek aan een klein museum of bibliotheek²⁵ en aan de graven van zijn vaders omgekomen *flying mates*. Ons werd gevraagd of we uitvoering aan Boultons verzoek wilden geven.

Op donderdag 2 oktober arriveerde het echtpaar Boulton op Schiphol. De volgende dag zaten ze 's morgens om half tien al bij Johan Wopereis in de woonkamer te luisteren naar zijn verhaal in boeiende verteltrant. Wopereis zei dat hij ooggetuige van de crash was geweest en kort na het ongeval met zijn vader een brandend stuk van het vliegtuig had weggesleept dat voor een der ramen van de lagere school was terechtgekomen. Het vervolg van het gesprek was zo hartelijk, interessant en levensecht, dat we de klok niet in de gaten hielden. Daardoor kwamen we iets later dan gepland bij Lou Voorhuis, het volgende adres.

Voorhuis leidde de Boultons naar de plaats in het weiland tussen boerderij 'Tillas' en de school, waar het overgrote deel van de Stirling was terechtgekomen. Daarna toonde hij in zijn studio twee dvd's. De Boultons kwamen er erg van onder de indruk. Tot hun grote verrassing kregen zij die twee schijven van Voorhuis aangeboden.

Na de lunch bracht Voorhuis de Boultons naar de plaats waar hun vader was geland. Het werd Michael, hoe begrijpelijk allemaal, net even te machtig.

Jan Penterman, de volgende gastheer, wees de gasten bij benadering de plaatsen aan waar de vijf bemanningsleden waren terechtgekomen. Verder vertelde hij in zijn fraaie, deels onderaardse, onderkomen tal van wetenswaardigheden over de crash, onder meer dat zijn vader werd belast met het ophalen en opbaren van de verongelukte bemanningsleden, waarover we u reeds informeerden. Tonny en Ans Penterman-Bonenkamp leidden de Boultons rond in hun appartement, vroeger de polikliniek en de operatiekamer van het Bonifaciusziekenhuis waarin Michaels vader werd behandeld. Voor het monument aan de Dijkstraat werd even stilgestaan bij alle omgekomen Lichtenvoordse oorlogsslachtoffers, waarna de bezoekers de Algemene Begraafplaats aan de Vragenderweg bezochten. Michael legde naar joods gebruik een kiezelsteentje op de zerk van J.A. Jacobsson, een op 28 januari 1942 omgekomen joodse *airman* uit Canada. Op de graven van zijn vaders kameraden plantte hij een rood bloempje (*Poppy*) van kunststof. Geruime tijd bleef hij voor de graven staan, diep in gedachten verzonken.

Het rode bloempje aan de voet van de zerk. De bloempjes zijn afkomstig van de 'New Zealand Returned Services Association'. Foto auteur.

De volgende dag werden we 's morgens in het 'AVOG's Crash Museum' in Lieveelde verwelkomd door Jan en Josephien Geerdinck-Nijkamp. Jan vertoonde een film, waarin enkele Achterhoekers de verschrikkingen van de luchtoorlog vertelden. De tekst was in het Engels ondertiteld. Tussendoor was telkens het angst inboezemende gebrom van de overvliegende bommenwerpers te horen. Als je echter goed naar dat indrukwekkende geluid luisterde, hoorde je ook een 'verhaal': het vastberaden verhaal van de geallieerden om nazi-Duitsland op de knieën te dwingen.

Na die film werd het museum uitvoerig bekeken. Jan Geerdinck en Thom Bennink gaven uitgebreid in

het Engels tekst en uitleg over de geëxposeerde museumstukken, waaronder enkele door Lou Voorhuis opgegraven brisantbommen, afkomstig uit het wrak van de EH 898 HA-G.

*De Boultons in het 'kleine museum of bibliotheek'. Thom Bennink geeft tekst en uitleg.
Foto auteur.*

's Middags was het ziekenhuis in Gronau aan de beurt. Ondanks dat het huis ingrijpend is verbouwd, kregen ze toch een goede indruk van hoe het er uitzag in de tijd dat hun vader daar behandeld en verpleegd werd. Een toevallige bezoeker aan het ziekenhuis, een geboren en getogen Gronauer, stond ons even terzijde met raad en daad.

Zondag 5 oktober. Na twee vermoeiende en aangrijpende dagen die ze absoluut niet hadden willen missen, aanvaardden Jackie en Michael de terugreis, dat wil zeggen: op weg naar Kopenhagen, het beginpunt van een rondreis door delen van West-Europa en Noord-Afrika. Ze hadden namelijk hun bezoek aan deze regio gekoppeld aan het begin van een vakantie. Bij hun afscheid drukten ze ons uitdrukkelijk op het hart allen nog eens hartelijk te danken. Bij deze hebben wij ons van hun verzoek gekweten.

De ontvangst van de familie Boulton was dus overal hartelijk. Allen hebben ervoor gezorgd dat de gasten goed werden geïnformeerd. Het bezoek aan de plaatsen in de voormalige gemeente Lichtenvoorde waar hun vader in 1943 is geweest, was voor de Boultons een emotionele gewaarwording.

november 2008

Met dank aan:

Thom Bennink, Enschede,
Michael en Jackie Boulton, Nieuw-Zeeland,
Jan en Josephien Geerdinck, AVOG's Crash Museum Lievelede,
Tonny en Ans Penterman-Bonenkamp, Lichtenvoorde,
Jan Penterman, Zieuwent,
Antoon Storteler, Zieuwent,
Guenter Vaartjes, Gronau,
Lou Voorhuis, Zieuwent en
Johan Wopereis, Zieuwent.

Literatuur:

Boerrigter, Edesius: In smarten geboren. Geschiedenis van een Broederscongregatie (1985);
Schermerhorn, W, e.a.: Gedenkboek Gijzelaarskamp Beekvliet St. Michielsgestel (1946).
Wolters-Stoltenborg, A.M.: Mijn Dagboek. Harreveld en omstreken 1940-1945 (2008);
Wopereis, A.A.: Waor bu'j van? (2006).

¹ Antonius (Toon) Henricus Hulzink (1915-1972), ook wel Tone van den Otter of Otters-Tone genoemd.

² Zena Rose (1919-2003).

³ Huges' eigenlijke rang was sergeant. Omdat hij het vliegtuig bestuurde, was hij tevens *pilot officer*.

⁴ Adolf Hitler (1889-1945).

⁵ De zogenaamde 'Würzburg Riese', een speciale radar voor het opsporen van vliegtuigen. Aanvankelijk hadden ze een bereik van hemelsbreed zeventig kilometer. Later werd dat aanzienlijk meer. De geallieerden trachtten regelmatig die radarposten te misleiden door het uitwerpen van zilverpapier. Soms lukte dat en werden de Duitse jagers de verkeerde kant opgestuurd.

⁶ Johannes (Johan) Antonius Wopereis (Oldhoes-Johan *1923).

⁷ Johannes Hendrikus Wopereis (Boerssmid *1877) en Maria Gielink (*1880).

⁸ Antonius (Antoon) Alphonsus Wopereis (Oldhoes-Antoon *1930).

⁹ Hermanus Johannes Storteler (1919-1961) en Maria Wopereis (1917-1999).

¹⁰ Jan Klein Goldewijk (Tillas-Jan *1882) en Grada Engelina Wopereis (*1893).

¹¹ Johannes Bernardus Wopereis (Oldhoes-Bennad 1892-1968).

¹² Theodorus Hendrikus Wegman (*1887). Hij was gemeenteplichter van Lichtenvoorde, commandant van de vrijwillige brandweer en in de bezetting Hoofd Luchtbeveiliging.

¹³ De ongetrouwden: Mina (*1883), Frederika (*1889) en Bernardus (*1891) Papenburg.

¹⁴ Elisabeth M. Tonk (1924-1984).

¹⁵ Arthur Seyss-Inquart (1892-1946).

¹⁶ Jacob Herman Brenninkmeijer (1902-1981).

¹⁷ William Joseph Mathilde Antoine Hardy (1902-1982).

¹⁸ Theodorus (Theo) Anthonie Lamers (1906-1977).

¹⁹ Antonia Maria Wolters-Stoltenborg (*1922).

²⁰ Winston Leonard Spencer Churchill (1874-1965).

²¹ Antonius (Antoon) Penterman (Rondeels-Tone 1909-1995) en Johanna Catharina Juliana Beijer (1914-1989).

²² Johann Wolfgang Goethe (1749-1832).

²³ George Smith Patton (1885-1945).

²⁴ Bernardus (Bernard) Schutten (1917-1993), gehuwd met Anna Maria Wopereis (1918-2001), een zuster van Wim.

²⁵ 'AVOG's Crash Museum' in Lievelede.

Archeologie in Lichtenvoorde

Archeologische begeleiding bij de aanleg van de fundering van de consistorie Johanneskerk

Door Godfried Nijs

Er is de laatste jaren flink wat veranderd op archeologiegebied. Fietste je ‘vroeger’ door het dorp en zag je ergens een bouwhek op een interessante plek staan, dan was het contact met de grondeigenaar en de aannemer snel gelegd. Een seintje richting de R.O.B. (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek) en de kans was groot dat er dan gegraven kon worden in het weekend.

Zo hebben we, onder andere, de nederzettingsgracht rondom Lichtenvoorde in kaart kunnen brengen, delen van de havezaten Tongerlo en Harreveld blootgelegd en onderzoek gedaan naar de fundering van de Johanneskerk. Tijdens dat werk werden de funderingen van de kapel uit 1496 ontdekt¹. Al met al heeft het bodemarchief een flinke hoeveelheid geheimen prijsgegeven tijdens het noeste spit- en spurwerk van de leden van de Archeologische Werkgroep Lichtenvoorde.

Toen werd het verdrag van Malta van kracht. Op Europees niveau werd het archeologisch erfgoed beschermd. Dat houdt in dat graafwerkzaamheden op interessante plekken moeten worden begeleid door professionele archeologen onder het motto: ‘de verstoorder betaalt’. Over de gevolgen die dit verdrag met zich meebrengt kan ook de kerkenraad inmiddels meepraten...

De nieuwe consistorie van de Johanneskerk ligt ongetwijfeld op archeologisch interessant gebied: een kerkhof met kans op restanten van de kapel en bij het zandpad achter de kerk de kasteelgracht. Om dat alles te kunnen onderzoeken, moest archeologische hulp worden ingeschakeld en een plan gemaakt om de archeologische waarden zo goed mogelijk te bewaren. Bewaren betekent in de archeologie het liefst afblijven en laten liggen. Uiteindelijk is gekozen voor een betonnen fundering die het eronder liggende bodemarchief niet verstoort. Malta ten top.

Opgraving consistorie Johanneskerk – Overzicht van de opgraving

Voor de leden van de AWL betekent de invoering van het verdrag van Malta dat de amateur-archeologen nog meer (alleen) de ogen en oren van de beroepsarcheologen zijn geworden. Gegraven wordt er bijna niet meer. Inzet van de amateurs is meer uitzondering dan regel. Dit komt natuurlijk ook doordat wij het vooral moeten hebben van activiteiten in het weekend terwijl het onderzoek eigenlijk altijd ‘onder werktijd’ plaatsvindt.

Wat het uitgraven van de fundering voor de nieuwe consistorie betreft, heeft zowel de kerkenraad als de gemeente aangedrongen op samenwerking met de AWL. Dus werden we opgebeld door de archeologen van ADC-ArcheoProjecten en uitgenodigd te assisteren tijdens het uitgraven van de rand van de fundering. Hier werd dieper gegraven en was begeleiding noodzakelijk. Dus ging op 19 augustus 2008 de schop de grond in². Vanwege de geringe diepte werden, zoals verwacht, geen resten gevonden van de kapel. Wel kwamen er vrijwel meteen menselijke resten aan het daglicht. Eerdere graafwerkzaamheden op het terrein hebben ervoor gezorgd dat het grootste deel van de gevonden botten totaal door elkaar lagen.

*Opgraving consistorie
Johanneskerk – skeletten in situ
(S1-S4)*

Alleen onder de ingang van de oude consistorie werden een viertal skeletten ‘in situ’ aangetroffen, dus zoals ze begraven waren. De heren archeologen waren druk met het inmeten van het terrein, en het uitprepareren van skeletten

stond niet in hun werkovereenkomst. Dus in plaats van vergraven te worden door de graafmachine werd dit werk nu aan de leden van de AWL uitbesteed. Verbazingwekkend was de geringe diepte waarop de skeletten werden aangetroffen: amper 75 cm onder het maaiveld. De graven waren oost-west georiënteerd en bij drie begravingen kon de omtrek van de kist nog worden vastgesteld als donker grondspoor. Bij twee kistsporen werden ook een aantal nagels van de kist teruggevonden.

Een van de skeletten (S1) was rond het middel doorgraven tijdens de aanleg van de fundering van de oude consistorie. Een deel van de bovenbenen, de ribbenkast en het complete bekken zijn hierdoor vergraven. De schedel is bij het uitgraven van de

*Opgraving consistorie
Johanneskerk – skelet S1. De
lichte band is de uitbraaksleuf
van de fundering van de oude
consistorie.*

bouwput geraakt door de kraan. Het voorhoofd heeft een schuine hoek, wat een kenmerk is voor het mannelijk geslacht. Het gebit vertoont weinig slijtage. Op een van de tanden in de onderkaak is cariës geconstateerd. Gezien de skeletkenmerken lijkt het hier te gaan om een jonge man die is overleden tussen zijn 15de en 25ste levensjaar.

Skelet S2 ligt tegen de putrand aan, wat het opgraven ervan bemoeilijkte. De schedel is compleet en onbeschadigd aanwezig. De naden van de schedel zijn nog niet volledig gesloten en het hoofd is enigszins bol. De wenkbrauwbogen zijn licht gevormd. De onderkaak is fors. In de rechterbovenkaak ontbreekt nog een verstandskies. Al met al kan ook hier geconcludeerd worden dat het gaat om een

Opgraving consistorie Johanneskerk – skelet S2 met op de voorgrond (links van het maatbalkje) het kindergrafje met daarin de resten van skelet S3.

jonge man die overleden is op een leeftijd tussen de 15 en 25 jaar.

Skelet S3 betreft dat van een baby of kind. Er zijn weinig botten overgebleven. Het gaat

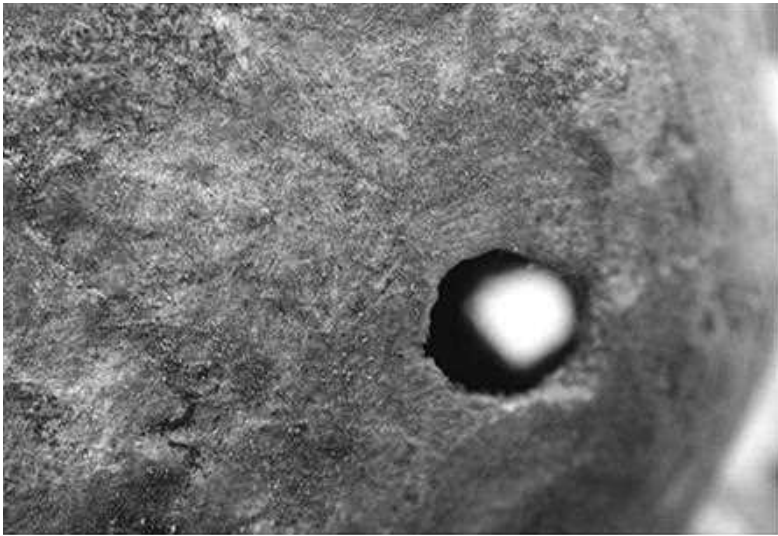
om een aantal ribben, een fragment van het bekken en een fragment van de schedel. Het graf bevindt zich direct naast dat van skelet S2. Mogelijk gaat het hier om familie.

Skelet S4 ligt aan het voeteneind van S2 en half tegen het profiel van de putwand en naast S1. Net als de andere volwassen individuen ligt ook dit skelet met het hoofd iets naar links. De schedelnaden zijn zo goed als volgroeid. Het gebit is compleet en gaaf. De onderkaak is fors. Net als skelet S1 is dit skelet aangetast door de funderingsleuf. Hierdoor is het skelet vanaf het bekken niet meer compleet. Voor de bepaling van het geslacht is met name gekeken naar de schedel. De grote, ronde oogkassen, ronde kaaklijn en rond achterhoofd zijn indicatoren voor een vrouwelijk persoon. De leeftijd ligt mogelijk tussen de 30 en 40 jaar.

Op het terrein werden zoals gezegd vele menselijke resten gevonden, maar het overgrote deel lag niet meer op de oorspronkelijke plek van begraving. Zo kwamen meer dan 30 schedels aan het daglicht³. Eén daarvan trok

Opgraving consistorie Johanneskerk – de schedel van skelet S4 komt aan het daglicht.

*Opgraving consistorie
Johanneskerk – detail achterzijde
schedel met de kogelgaten.*

onmiddellijk de aandacht. Het is een schedel met een beschadigd aangezicht en met twee nagenoeg ronde gaten in het achterhoofd.

Onderzoek, uitgevoerd door drs. Laarman, archeo-zoöloog bij de R.A.C.M. (Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en

Monumenten) wees uit dat het hier gaat om kogelgaten. Aan de linkerzijde gaat het om een inslaggat: aan de buitenkant zijn de randen scherp en aan de binnenkant van de schedel is het bot afgeschilferd. Aan de rechterzijde van de schedel is dit net andersom: hier heeft de kogel het hoofd verlaten. Wie hier in vroeger tijden in ons dorp op gewelddadige wijze aan zijn eind is gekomen en waarom, zal wel altijd een raadsel blijven.

Over de datering van de menselijke resten is weinig zinnigs te zeggen. Rondom en in de Johanneskerk is begraven waarschijnlijk vanaf 1616 tot in ieder geval 1828. Gezien de geringe diepte zou een periode dichtbij het laatste jaartal in aanmerking komen. Vlakbij de begravingen van de skeletten S2 en S3 is in hetzelfde opgravingsvlak een pijpenkopje gevonden. Qua vorm is het vrij nauwkeurig te dateren in de periode 1740 - 1775. Het is echter niet zeker dat het pijpenkopje in de grond terecht is gekomen tijdens de teraardebestelling van een van of beide personen. Ten slotte is nog een pijpensteeltje aangetroffen met op de steel de letters 'PETE...' en aan de andere kant '...NG'. Het blijkt om een fragment van een kleipijp te gaan, gemaakt door Peter Jung uit Grenzhäusen. Hij leefde van 1759 tot 1816 en was pijpenmaker van 1785 tot 1816.

De begravingen zijn ingemeten door de archeologen van ADC-ArcheoProjecten. Ze gebruikten onze ontdekkingen en foto's voor hun verslag van de begeleiding.

Zo werd deze opgraving een mooi voorbeeld van hoe amateurarcheologen, gemeente, opdrachtgever en beroepsarcheologen samen kunnen werken en elkaar kunnen aanvullen. Dat belooft wat voor de toekomst!

Noten

¹ Zie 'De Lichte Voorde' nr. 33, pag. 9.

² Tijdens deze archeologische begeleiding waren van de AWL John Toebees, Jan Scholte en Godfried Nijs actief.

³ Al het botmateriaal dat tijdens de graafwerkzaamheden is aangetroffen is verzameld en aan het eind van de opgraving en het onderzoek weer ter aarde besteld.

Literatuur

B.A. Corver, De begraafplaats van de Johanneskerk te Lichtenvoorde, ADC-ArcheoProjecten, ADC rapport 1651, Amersfoort 2008.

Met dank aan:

de kerkenraad van de Johanneskerk, de gemeente Oost Gelre en Bart Corver (ADC- ArcheoProjecten) voor de medewerking en drs. F. Laarman voor het onderzoek van de schedel met de kogelgaten.

Vanuit het midden

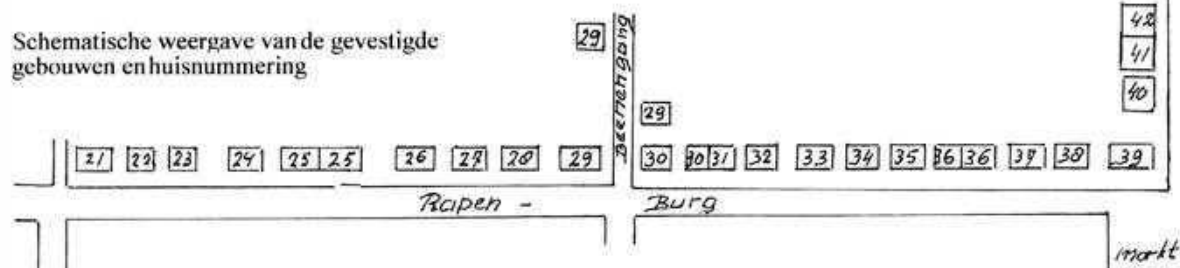
Door Gerard Willemsen

De lijst van ingezetenen van stad en kring Lichtenvoorde van 1825 met de kadastrale nummers van 1828, aangevuld met aangetroffen aantekeningen en foto's van latere data.

Deel 2

Rapenburg, de huisnummers 21 t/m 43 (deel 1 in periodiek no.57).

Schematische weergave van de gevestigde gebouwen en huisnummering

kad.nrs.	hs. nr.	naam en voornaam	geb.jr. en dag	beroep/ relatie	aanmerkingen
g 1300	21	Straks Jan Derk Wisselink Theodora Straks Grada Straks Hendrika Straks Willemina Straks Dela Straks Jacobus Legeu Pieter Willemsen Herman	1776 23 nov. 1766 1812 27 april 1814 22 okt 1817 9 dec. 1820 15 febr. 1779 9 sept. 1796 1762	smid vrouw dochter dochter dochter dochter broer/landb. smidsknecht kostganger	<i>Jan Derk is een broer van Antony Straks, die eveneens een smederij had op nr.2, beider ouders waren Gerrit Jan Straks en Hedrica Ahsuwerus</i> <i>komt van nr. 19 stad</i>
<i>Opvolgers van Jan Derk Straks zijn: Jan kl. Nibbelink gehuwd met Hendrica Straks, zijn zoon Jan Willem kl. Nibbelink gehuwd met Berendina Swijntink en vervolgens Johannes Zeiler gehuwd met Johanna kl. Nibbelink, voorts zijn zoon Willem Zeiler gehuwd met Anna te Bosveld. In de 60^e jaren werd door de weduwe Zeiler en Wiebe Scheltinga middels een maatschap het gegroeide bedrijf gerund en na enige tijd, tot voor kort, door Wiebe Scheltinga voortgezet</i>					
g 1301	22	Sterenburg Gerrit Jan Klumperink Janna Sterenburg Johanna Sterenburg Anna Liefstink Gerrit Jan Donkelo Derk Manschot Jan Derk	1773 29 okt. 1779 14 sept. 1805 30 sept. 1815 21 sept. 1806 1809 ... 1797 2 april	schoenm. vrouw dochter dochter schoenm. schoenm. schoenm.	<i>certijds woonden hier Herman Doppen en Teune te Rolder</i> <i>overl. 1826 naar Silvolde</i>
g 1305	23	Siebelder Harmanus Wopereys Antony Hulshof Johanna	1755 7 okt 1766 1815 13 okt.	bierbrouwer landbouwer dienstmeid	<i>wednr van Janna Kok Harmanus Siebelder was eigenaar van herberg "De Klincke"</i> <i>herberg "De Klincke" was tevens het adres voor het verzenden van post en pakketten van en naar Amsterdam en de op de route liggende plaatsen door de bode te voet, Jans Tuin uit Grolle. De inwoners van Lichtenvoorde en omstreken werden verzocht post of pakketten voor Amsterdam e.a. voor woensdagavond bij de klincke af te geven, donderdags s' morgens ging Jans op pad.</i>

kad.nr.	hs.nr.	naam en voornaam	geb.jr. en dag	beroep/ relatie	aanmerkingen
g 1307	24	Welscher te Rutger H. Wiechers Berendina Welscher te August Welscher te Johanna E. Welscher te Aleida Welscher te Frederika Welscher te Jan Willem Welscher te Derk	1771 31 july 1782 15 dec 1809 16 juny 1811 13 okt. 1813 15 nov. 1818 24 okt. 1820 23 sept 1776 26 febr.	olijslager vrouw zoon dochter dochter dochter zoon broer/ldb.	<i>Rutger was ook eigenaar van de oliemolen op den Es kad. nr. 1303</i>
g 1313	25	Papenburg Antony Rolder te Harmina	1769 2 sept. 1778 28 sept	schoenm. vrouw	<i>overl. 13 febr. 1848 Antony is een zoon van Hendrik Papenburg en Jenneken Lokers</i>
g 1314	25	Kl.Tank Jan Papenburg Johanna Kl. Tank Hendrika <i>Hendrika huwt in 1837 met Drieks ten Ham</i>	1771 2 febr 1774 2 juni 1809 23 mei	schoenm. vrouw dochter	<i>overl. 6 juni 1835 Jan is een zoon van Bartolt Kl.Tank en Jamma Rondeel</i>
-	25	Fiering Johannes Vruchte te Janna Fiering Martinus Fiering Pieter Hendrik Fiering Antonia M. Fiering Catharina Fiering Hendrik Fiering Grada Fiering Maria R.	1766 1789 23 nov 1811 21 okt. 1816 1 mrt. 1817 8 dec. 1819 23 sept. 1808 24 sept 1820 1742	commies vrouw militair zoon dochter dochter zoon dochter moeder	<i>overl. 29 mrt. 1827 familie komt van Dieren Johannes Fiering is een zoon van Hendrik Fiering en Magdalena Fondrie moeder overl. 27 juny 1827</i>
g 1317	26	Welscher te Engelbertus Welscher te Augustinus Storkhorst Aleida Welscher te Hendrikus Krabbenborg Johanna	1783 20 sept. 1786 4 mrt 1747 21 mei 1816 24 okt. 1796 13 jan.	koopman koopman moeder zoon vrouw	<i>koster/Batten Manus huwt met Joa Krabbenborg wed.v. Willem te Welscher huwt met August te Welscher</i>
g 1319	27	Holweg Johannes B. Ijkink Johanna Holweg Johannes B. Holweg Bernardus Holweg Harmanus Holweg Johanna G. Holweg Antony Holweg Jan Willem Olijslager Jasper	1773 12 dec. 1779 14 dec. 1801 19 febr. 1803 8 mei 1811 3 juny 1813 6 mrt. 1816 4 july 1820 2 april 1753	bierbr. vrouw zoon zoon zoon dochter zoon zoon kostganger	<i>kad.nr.1319 is van de wed. van Jan Haemink op Bennink in Vragender</i>

Uit aangetroffen aantekeningen: Deze Holweg schoot vanuit het dakraam in het achterhuis op een roversbende van 20 man in zijn geheel, afgedankte huurlingen gingen rovend rond en waren in het blauwhuis aangeland. Een tweetal met geladen snaphaan gewapend, posten voor genoemde herberg terwijl de overige danig huis hielden.

kad.nr	hsnr.	naam en voornaam	geb.jaar en dag	beroep/ relatie	aanmerkingen
g 1320	27	Veluwe te Willem Sterenborg Geertruid Sterenborg Antonia	1770 23 mrt 1778 1 july 1823 29 july	schoenm. vrouw nichtje	<i>zn. van Jan te Veluwe en Berendina Gierkink Willem overl. op 31 mei 1841</i>
g 1321	28	Huinink Frederik H. Huinink Antony Huinink Berendina Huinink Marie Huinink Christiaan	1750 1792 24 juny 1794 1800 14 mei 1803	kleermaker landb. landb.ster landb.ster weversl.	<i>Frederik overleed op 19 jan. 1826, hij was echtgenoot van Aleida van Harxen zn. van Jan Huinink en Griete Bennink</i>
<p>De Koppelpaarden</p> <p>meerdere logementen noemden zich "koppelpaarden"</p> <p>Bij aankomst bij de herberg werden de paarden van de postkoets ververst en gingen de trekkers op stal, voorzien van haver en hooi</p>					
			<p><i>foto rond 1900 met rechts nog zichtbaar de kruidenierswinkel</i></p> <p><i>het torentje ontbreekt, voor deze is op 16 april 1926 een bouwvergunning verleend</i></p>		
g 1323	29	Weyenborg Antony Weyenborg Marie Weyenborg Hermanus Weyenborg Jannes Weyenborg Wilhelmus Buezink Jan Willem Buezink Geertrui Weyenborg Berendina Weyenborg Hendrica	1787 18 mei 1796 26 sept. 1823 27 april 1824 25 juny 1825 6 dec. 1735 1770 6 mrt. 1793 1 mrt. 1810 17 aug.	landbouwer vrouw zoon zoon zoon beh.vader weduwe landb.ster zuster	<i>Antony is overl in 1878 zn. v. Harmanus - en Willemina te Rolder Maria is overl.in 1842 dv. Harmanus - en Johanna Nyenhuis</i> <i>Jan Willem is de vader Geertrui, weduwe van Harmanus Weyenborg</i>
g 1333	29	Lochem van Hendrik Hyink Janna G. Lochem van Jan Derk Lochem van Antony Kist Dela Lochem van Jan Berend Hyink Harmina	1793 6 juny 1797 23 febr. 1822 7 mei 1824 23 july 1770 1826 21 sept. 1804	draaiier vrouw zoon zoon meid zoon meid	<i>zoon Antony is met het zandgraven in de zandbult onder het zand bedolven en gedood</i>
g 1325	29	Gerritsen Willem	1747	dagloner	<i>Willem is overleden op 29 september 1829, weduwnaar van Willemina Rauwerdink</i>
<p><i>eigenaar van perceel g 1325 was Eimert Ikink</i></p>					

kad.nr.	hsnr	naam en voornaam	geb.jr.en dag	beroep/ relatie	aanmerkingen
g 1335 g 1336	30 -	Schilderink Fenne Schilderink Bernardus Manschot Bernardus Holweg Aleida	1771 8 sept. 1774 13 nov. 1801 6 okt. 1795	weduwe landbouwer bakker meid	wed.v. <i>Derk H.Manschot</i>
<i>Bernardus Manschot huwt op 22 mei 1829 met Maria Berendina Leveman, Bernardus is een zoon van Derk Hendrik Manschot, leerlooier en Henrica Schilderink. Maria is een dochter van de winkelier Bartholt Leveman en Hermijne Wopereis</i>					
g 1334	30	Beernink Albert Schilderink Anna Wolters Hendrik Wolters Janna Kl.Krabbenborg Cath.	1773 1 nov. 1778 1 dec. 1810 25 mrt 1813 6 okt. 1761	smid vrouw v.kind. v.kind sh.moeder	<i>Anna was op 12/5 1809 gehuwd met Antony Wolters, hij overleed op 27 mei 1818 Catharina was de moeder van Antony</i>
g 1505	-	<i>het z.g. huisje "Allemansverdriet" diende als smidshuisje van A.Beernink</i>			
---		Kok Christiaan Elferink Harmina Kok Jan Wilhelmus	1767 1767 25 aug. 1809 30 april	hoedenm. vrouw zoon	<i>Cristiaan was reeds op 17 juny 1814 overleden</i>
g 1338	32	Kl.Tank Joannes H. Spekschoor Johanna Kl.Tank Harmanus Ijkink Willemina Kl.Tank Bernardus Kl. Tank Anna Kl.Tank Jan Kl.Tank Antony Kl.Tank Geertrui	1760 2 aug. 1770 21 july 1792 14 juny 1789 28 okt. 1802 22 april 1815 22 nov. 1824 5 april 1827 24 mrt. 1791	schoenm. vrouw schoenm. sh.dochter zoon dochter kl.zoon kl.zoon dochter	<i>Johannes Hendrikus is een zoon van Bartholt - en Janna Rondeel</i>
g 1339	33	Klumperink Harmen Kl.Tank Catharina Klumperink Berendina Klumperink Johannes	1765 1 aug. 1764 1802 5 febr. 1805 20 mei	wever vrouw dochter zoon	<i>Op 14 augustus 1800 huwt Harmen met Catharina</i>
g 1340	34	Eekelder Antony Pasker Anna Eekelder Jan Berend Eekelder Bernardus	1780 15 mrt 1779 26 sept. 1807 13 aug. 1815 27 nov.	landbouwer vrouw zoon zoon	<i>overl. op 1 mei 1837 Antony ten Eekelder l.b. echtg.v. Anna Pasker wednr. van Johanna Gierkink</i>
g 1354	35	Steerenborg Antonius Westerman Frederika Steerenborg Jan B. Steerenborg Harm.Joh. Steerenborg Jan Hend. Steerenborg Henricus Steerenborg Johanna Steerenborg Johannes Steerenborg Aleida Doppen Derk	1775 25 juny 1777 11 april 1798 1 febr. 1806 15 jan. 1814 1817 1 febr. 1808 20 febr. 1810 15 okt. 1821 11 dec. 1740	schoenm. vrouw zoon zoon zoon zoon dochter zoon dochter <i>overl. in 1829</i>	Broenshuys <i>Antonius Steerenborg zoon van Harmanus huwt op 2 juny 1797 voor den Huwelijks- commissaris der ge- meente Lichtenvoorde met Frederika Westerman</i>

kad.nr.	hsnr.	naam en voornaam	geb.jr. en dag	beroep/ relatie	aanmerkingen
g 1342	36	Spekschoor Jan Willem Kroezen Janna Spekschoor Antony	1757 1754 29 okt 1786 <i>vertrokken nr. Aalten</i>	schoenmaker vrouw	<i>op 30 januari 1826 is Jan Willem Spekschoor overleden</i>
g 1355	36	Wessels Joannes B. Elferink Aaltjen Wessels Jan Willem Wessels Antony	1768 26 mrt. 1770 20 aug. 1801 8 juny 1807 6 jan.	schoenmaker vrouw zoon zoon	<i>op 7 februari 1848 is Jan Berend Wessels overleden</i>
---	36a	Knippenborg Johan.H. Spexgoor Willemina	1793 28 mrt 1791 15 juni	kleermaker vrouw	<i>zn.v. Gerrit Knippenborg en Trine te Rietberg</i>
---	37	Brands Andreas Have ten Christina	1746 1759	buiten beroep vrouw	<i>op 2 febr.1831 overleden Andreas Brands</i>
g 1356	37	Siebelder Jan Hendrik Siebelder Harmanus Ham ten Aleida Siebelder Jan Hendrik Siebelder Hanna Siebelder Hendrika Kruip Teunis	1753 1798 7 nov. 1788 7 nov. 1815 21 mei 1799 1826 14 juni 1785	weduwnaar looier/landb. vrouw v. H. zoon „ tante dochter dagloner	<i>op 26 jan. 1832 overl. Jan Hendrik Siebelder weduwnaar van Hendrika Knippenborg</i> <i>vertr. nr. Bredevoort</i>
g 1357	38	wed.Wijnveldt Aleida A. Hummelinck Anne H. Bosch v.d.Petronella W Tongerloo Joost Ansink Dela	1766 19 okt. 1759 14 okt. 1809 1797 19 april 1808	logementh. burgemeester kostgangster apotheker meid	<i>familie Tongerlo is in 1830 vertrokken naar Varsseveld</i>
<i>op 29 juny 1815 is Harmen Tongerlo overleden, logementhouder, echtgenoot van Aleida Antonia Wijnveldt, zoon van Ambrosius Tongerlo en Aleida Gesina Willinck</i>					
g 1358	39	Westerman Hermanus Hulshof Geertrui Westerman Antony Westerman Bernardus Westerman Johannes Westerman Engelina Westerman Hendrikus Westerman Aleida Bennink Diene Westerman Johanna	1782 22 july 1786 17 sept. 1811 17 mei 1813 4 nov. 1816 31 okt. 1819 16 nov. 1822 22 sept. 1825 20 mrt. 1815 1828 19 mei	zadelmaker vrouw zoon zoon zoon dochter zoon dochter meid dochter	<i>op 13 november 1863 in huisnr. A. 83 overl. Johannes Bernardus Westerman weduwnr. van Johanna Nijenhuis zoon van Jan Berend Westerman en Janna Rentink</i>
		<i>Markplein met hotel Westerman omstreeks 1900</i>			
				<i>Markplein, Hotel Westerman. Foto uit Rietbergse.</i>	

kad.nr.	hsnr.	naam en voornaam	geb.jr. en dag	beroep/ relatie	aanmerkingen
---	40	Iversen Johan O.H. Dijk Petronella H. Iversen George Th. Iversen Sophie Joa Aalders Antonius	1794 1799 1822 1824 1804 6 febr.	commies vrouw zoon dochter bl.verver	<i>gezin omsreeks 1828 naar Varsseveld. zij woonden in bij Westerman. inwonend</i>
g 1360	40	Westerman Johannes B. Nijenhuis Johanna Tenten Antony	1784 19 dec. 1767 24 mei 1795	landb. vrouw kleermaker	<i>Johannes B. is een broer van Harmanus van hotel Westerman</i>
g 1361	41	Elferink Harmanus Hietbrink Catharina Elferink Willem Elferink Aleida Elferink Bernardus	1773 8 juny 1800 1809 15 okt 1816 5 mrt. 1821 2 febr.	landb. meid zoon. dochter zoon	<i>weduwnaar van Johanna Breukelaar overl. 28.5.1823</i>
----	42	Have ten Henricus Doorn van Gezina Have ten Hendrica Have ten Theodora Have ten Jan Derk	1796 9 aug. 1799 10 july 1824 17 okt. 1761 1827 8 jan.	schoenm. vrouw dochter tante zoon	<i>Theodora ten Have is op 5 januari 1828 overleden, haar ouders waren Otto ten Have en Eva Ahausuerus</i>
g 1363	43	Leveman Gijsbertus Schilderink Maria Sterenborg Herman Tank Maria Leveman Johanna H. Leveman Berendina Leveman Harmina Aalders Antony W.	1767 7 july 1771 16 jan. 1802 5 jan. 1796 1805 14 mrt. 1810 14 mei 1813 25 sept. 1801	koopman vrouw landb. meid dochter dochter dochter bl.drukker	<i>Herman Sterenborg huwt in 1829 met Johanna Hendrica Leveman Antony vertr.nr. A. 40</i>
<p><i>op 10 november 1811 is de huisvrouw van Bart Leveman overleden op 4 mei 1813 is Hendrikus Leveman, oud 74 jaar en weduwnaar van Berendina Bokkers, overleden. Hendrikus Leveman was een zoon van Theodorus Leveman en Johanna Burgers uit Leiden</i></p>					

‘De Meister’, een Lievelder boerderijnaam

Door Nic Adema

Als men hoort zeggen: ‘Het dialect verdwijnt’, dan klinkt er meestal spijt door in die opmerking. Er verdwijnen inderdaad woorden uit taal en dialect, maar dat is meestal noodzakelijk en er komen vaak andere voor in de plaats. Het verdwijnen van woorden betekent juist niet de ondergang van een taal. Sterker nog: verandering is een bewijs van dynamiek, die een taal nodig heeft om zich te kunnen aanpassen aan nieuwe tijden, waardoor een taal kan overleven.

Veel taalveranderingen laten echter af en toe sporen achter, die ons gelegenheid geven zaken te achterhalen die in archieven niet meer te vinden zijn. De duistere en raadselachtige betekenis van allerlei boerderij- en veldnamen kan door archieven verhelderd worden, maar helaas laten die archieven ons ook vaak in de steek. Soms hebben we dan nog de beschikking over een soort schaduwarchief, nl. onze taal, in dit geval ons dialect. Behalve communicatiemiddel is de spreektaal soms ook een soort krakende ‘bandrecorder’ met taalfeiten uit het verleden.

Heel kleine dingen kunnen een hulp zijn bij de reconstructie van oude reeds verdwenen taalvormen of historische feiten. De studie en het vastleggen van dialect kan zeer van nut zijn bij het achterhalen van de betekenis van (boerderij)namen en dus ook bij het begrijpen van de geschiedenis van een plaats of streek. De dialectspreker is daarbij in het voordeel, omdat diens tweetaligheid hem de kans geeft te putten uit twee taalarchieven. Het is natuurlijk nooit een garantie dat je vindt wat je zoekt, maar zonder kennis van het dialect kom je zeker niet ver. Ik wil dat laten zien in een poging de boerderijnaam Meister in Lievelde te verklaren. Of die poging gelukt is, weet ik niet.

Van ‘Reinas’ naar ‘De Meister’

Aan de Lieveldse Stegge schuin tegenover Arink-Stolteboer, naast Hulshof-Reinders staat de boerderij ‘De Meister’. Deze aparte boerderijnaam is zo’n klein taaloverblijfsel uit de recente geschiedenis. In stukken van vóór de Franse tijd heb ik die naam voor dat erf niet gevonden. Het heette voordien Reinders (Reinas in het dialect). De naam Meister - de naam komt mét en zonder lidwoord voor - is aldaar dus niet echt een oude boerderijnaam¹. Dat roept vragen op: wat betekent die naam, waar komt hij vandaan en hoe oud is hij dan wel?

Mevrouw W. Baks-Otting, die op (de) Meister geboren en getogen is, vertelde dat die naam te maken had met een paard dat zo mooi recht voor de maaimachine kon lopen en zelfs circuskunsten kon vertonen. Dat was dan vast een merrie, want meester is een vrouwelijke vorm. Als die verklaring klopt, stamt de naam in elk geval uit de tijd van de introductie van maaimachines in onze streken. Als ik het goed heb is dat rond 1900.

De naam moet toch wel wat ouder zijn, want het huisnummerregister van Wijk D (Lievelde) van - 1900/1910 noemt de boerderij met het huisnummer 94 ‘Meister Jan’. De bewoner was J. Ottink¹. Wanneer een erfnaam officieel in het gemeenteregister terechtkomt, moet die op dat moment toch min of meer algemeen geaccepteerd zijn. Dat duurt toch wel ongeveer één generatie. De naam moet dan op zijn laatst rond 1880 ontstaan zijn. Toen waren hier waarschijnlijk nog net geen machines.

Deze J. Ottink, geboren in het schependom Groenlo, was als ‘dienstknecht’ op 22 april 1885 gehuwd met Johanna Reinders. De boerderij waar Ottink werkte en waar Johanna geboren werd, heette Reinders of Reinas. Er waren meer boerderijen in de buurt waarop een Reinders woonde. Direct naast de Meister ligt ook een boerderij met de naam Reinders. Nu zegt iedereen ‘Hulshof-Reinas’. Kennelijk had men in Lievelde rond 1880 behoefte aan een andere naam voor die Reinas, waar die Ottink op introuwde. Het zou voor de hand liggen het erf Ottink-Reinas te noemen, want men is Hulshof-

Boerderij 'De Meister' aan de Stegge 10, tegenwoordig bewoond door de familie Harbers.
Foto: Henk Hanselman

Reinders zo gaan noemen, omdat daar een Hulshof introuwde. Waarom is men het andere Reinders dan 'De Meister' gaan noemen? Wat is de betekenis van die naam?

Dieren en zeker een bijzonder paard kunnen uiteraard aanleiding zijn voor een veld- of erfnaam. Het is echter ook mogelijk, dat het niet ging om een paard voor de maaaimachine, maar om een vrouw die zeis of zicht hanteerde. Dát zou bijzonder zijn, een maaierende vrouw. Dat zou best een reden kunnen zijn voor een boerderijnaam. Er zijn wel voorbeelden van boerderijen die naar vrouwen genoemd zijn². Het dialect van Lieveelde spreekt die verklaring echter tegen. Het werkwoord 'Maejn' (maaïen) wordt heel duidelijk met een lange -èè- voor de -i- uitgesproken. Dit in tegenstelling tot de -è- in 'brein'. De -è- is daarin duidelijk kort. Een maaierende vrouw zou dus 'maejster' moeten heten, maar zo, met die lange -èè-, heb ik die naam nooit horen uitspreken. Altijd was de -e- kort: 'meister' zoals in breister. Er kan uiteraard iets veranderd zijn in de uitspraak, misschien omdat de betekenis van maaïster vervaagde toen men er een boerderijnaam van had gemaakt. Ik sluit dat zeker niet uit, maar de volgende verklaring lijkt me aannemelijker.

Dokter

Een oude betekenis van meester vinden we in stukken over de steun aan armen te Groenlo. Dit is trouwens een vindplaats van vele oude dialectwoorden. In het jaar 1791 lezen we:

'16 november aan Dew. G.J. Wissink namens D:j: Ganckvoort wegens mesterloen van twee Arme kinder ¼ gulden³'

Deze Ganckvoort is chirurgijn van de stad Groenlo geweest⁴. 'Mesterloen' betekent hier dus ongetwijfeld dokterskosten die door de weduwe Wissink gemaakt zijn voor twee arme kinderen. 'Mesteren' of 'meisteren' in het volgende citaat uit dezelfde bron is dus medisch handelen:⁵

'20 Desember aan Dr: Jan Philip de olden 29 st sijn verdiende salaris met mesteren'.

Het woord ‘mester’ (of mr.) betekent ongetwijfeld ‘dokter’ in deze stukken. De spelling met een -e- is opmerkelijk en zal de uitspraak niet helemaal dekken, maar uit die -e- blijkt m.i. wel dat de uitspraak van de klinker niet lang was. Kennelijk was rond de Franse tijd het woord me(i)ster⁶ in de omgeving van Groenlo nog een bekende term voor dokter, maar al wel wat ouderwets, want de term ‘dockter’ of dr. komt in dezelfde afrekeningen wat vaker voor⁷.

Het is dus mogelijk, dat de boer of een andere bewoner van ‘De Meister’ arts (kwakzalver?) of eerder dierenarts was. Boeren moesten vroeger immers over veel grotere medische kennis en vaardigheden beschikken dan nu. Ik doel niet op bedrieglijke kwakzalverij, maar op de grote mate van zelfredzaamheid die op het platteland noodzakelijk was.

Onderwijzer

Onderwijzer is een andere betekenis van *meister*. Dit woord is evenwel niet opgenomen in ‘n *Kleddeken Achterhooks*. In die betekenis bestaat het woord in het dialect wel degelijk en het wordt met een korte -è- voor de -i- uitgesproken. Als het om onderwijzer gaat, dan zou die boerderij het schoolgebouw voor de Lievelder jeugd geweest kunnen zijn, of er woonde een boer, die de kinderen kon onderwijzen. Misschien was de onderwijzer op die boerderij in de kost. In elk geval liep er in de buurt het oude schoolpad, hoewel: de *school* hoeft niet per se daar gestaan te hebben, want een schoolpad kan immers langs vele huizen lopen.

meister Jan	95	J. Ottink	94
Groot Stortelder	96	J. B. Stortelder J. W. Arink	95
Klein Stortelder	97	J. Nijenhuis	96

De aanduiding ‘Meister Jan’ bij het huisnummer 95 in het register van Wijk D (Lievelede) van 1900/1910. De hoofdbewoner was toen J. Ottink. Het nummer 94 rechts verwijst naar de bladzijde van het bevolkingsregister.

Meesterknecht

Een **meister** of meester was ook iemand die heel goed was in een bepaald beroep. Boeren oefenden vaak naast hun landbouwactiviteiten een ander vak uit: smid, timmerman, wever, kleermaker, enz. Er schijnt eind vorige eeuw een bewoner van de boerderij kleermaker te zijn geweest. Hij ging met een naaimachine langs de boeren⁸. Die term meester zou dus ook uit het oude gildewezen kunnen stammen.

J. Ottink die met Johanna Reinders trouwde in 1885, was er eerst knecht. De hoofdknecht

heette ook wel meesterknecht. Misschien dat daar de naam vandaan komt. Dan is de naam toch door de ingetrouwde man geleverd (Meister Jan). J. Ottink komt van het Schependom vlak bij Avest, waarschijnlijk van een boerderij die 'de Otter' heette. Het kan zijn dat hij daar al de bijnaam Meister had. Het kwam wel voor dat nieuwe bewoners hun bijnaam uit een andere buurschap meenamen⁹. Aangezien ik die naam daar niet heb gevonden, kan hij dus in Lieveelde ontstaan zijn. Heeft Jan Ottink misschien een (circus)paard meegebracht? Waarschijnlijk was hij gewoon 'meesterknecht', een die goed genoeg was om zich van erfdochter en boerderij meester te kunnen maken.

Kortom:

1. Omdat meester in 't dialect meer betekenissen heeft, kan er geen uitsluitend gegeven worden omtrent de betekenis van de boerderijnaam 'de Meister'. De betekenissen 'onderwijzer' maar vooral (vee)'dokter' liggen meer voor de hand dan 'maaister'. Dokter heeft mijn voorkeur, maar het blijft een veronderstelling.
2. Op grond van de plaatselijke uitspraak van het woord 'meister' kan de betekenis met maaien uitgesloten worden, tenzij de uitspraak van het oorspronkelijke zelfstandige naamwoord gewijzigd is nadat het een eigenaam geworden was, wat wel mogelijk is.
3. Er zijn verschillende interpretaties¹⁰ mogelijk. Welke juist is, moet ik in het midden laten. Voor meer zekerheid is nader onderzoek nodig; onderzoek naar meer (en liefst ook andere dan taalkundige) bewijzen, zoals archiefstukken en familieverhalen.
4. Enige kennis van het dialect en van de plaatselijke geschiedenis is nodig om dichterbij de betekenis van deze boerderijnaam te komen.
5. Omdat dialectsprekers beschikken over een extra (taal)archief, zouden onderzoekers ook het huidige dialect moeten beschrijven en vastleggen, voor later, als geïnteresseerden in streekgeschiedenis het dialect van nu niet meer of veel minder goed kennen.

ⁱ Overigens komt in Beltrum ook een boerderij met de naam *De Meister* voor: L. Maas (red.), *Boerderij- en veldnamen in Eibergen*, Stichting Staring Inst., Doetinchen, 2004, blz 174.

1. Gemeente archief Lichtenvoorde.

2. J. en R. Boekelder, *De geschiedenis van Zieuwent*, Uitgave van de Rabobank (isbn 90-9001910), pag. 55.

3. R.A. Utrecht inv. 17. no 294.

4. V. Smit, *Het Gasthuis te Groenlo door de eeuwen heen*, Groenlosche historische reeks no 3, 1991, pag. 25.

5. In het dialect van Lichtenvoorde bestaat het woord 'meisteren' in de betekenis van 'dokteren' ook. Zie H.J.A. Hulshof, 'n *Kleddeken Achterhooks*, blz. 76. In het Eibergse woordenboek komt het woord niet voor.

6. Zie ook A.H.G. Schaars en G.J. Agelink, *Woordenverzameling van J.H. Gallée, Doetinchem*, 1981, blz. 85. Hij noemt het ww. *meisteren* ook in de betekenis van 'dokteren'.

7. We zien hier eigenlijk een taalverandering vanaf de Franse Tijd, want van twee woorden met dezelfde betekenis is er één kennelijk aan het verdwijnen.

8. Informatie van G. Stevens, *De Stegge*.

9. Vragender, van verleden naar heden, H. Bennink, *Van de Berg, Enschede*, 1997, blz 228: De boerderij "de Wolter" in Vragender is na 1742 genoemd naar Jan Borghi-jink- alias Wolters (Woltas) uit Lieveelde .

10. Old Ni-js, *Kroniek van Eibergen, Beltrum, Rekken en Zwolle*, no 23 & 24 (1994) noemt **meijer** in het dagboek van J.B. Menkhorst: 'Een **vost Meijer** paart: een voskleurig **merriepaard**...' Meijer lijkt wel op meester. Het achtervoegsel -ster kan een hypercorrecte vrouwelijke vorm zijn. In de woordenboeken van het Lichtenvoords en het Grols staat het niet. Als dit woord de oorsprong is van de boerderijnaam, dan heeft die dus toch met **paard** te maken, zodat Mevr. W. Baks-Ottink toch nog gelijk kan hebben.

Den geest van Hunink-Jans 2

Vervolg op Den Geest van Hunink-Jans
(artikel in de Lichte voorde nr. 54, april 2007)

Door Nic Adema

Onder de titel Den Geest van Hunink-Jans stond in *de Lichte voorde* van april 2007 een artikel over een spookverhaal van rond 1910. Daarmee wilde ik laten zien, dat je voorzichtig moet zijn met herinneringen en mondelinge overlevering. De redactie eindigde met een oproep aan lezers om te reageren als men iets meer over dat verhaal wist. Tot onze verrassing kwam er een reactie uit Westendorp, gem. Doetinchem van Ton Orriëns en zijn vrouw. Ton is een zoon van de hoofdpersoon van ons spookverhaal.

Het verhaal van ‘De Geest van Hunink-Jans’, werd verteld door Mevrouw Meekes. Zij heeft dit verhaal ook verteld aan de heer Krosenbrink voor het Meertens Instituut, die het heeft opgeschreven. Er zitten verschillen tussen het verhaal van Krosenbrink en de versie die mondeling in de familie Meekes/Kruip/Hartman is overgeleverd. Voor de lezers die de uitgave van *de Lichte voorde* van april 2007 niet bij de hand hebben, laten wij het verhaal hier nog even kort in het Nederlands volgen. De twee versies zijn hier samengevoegd.

Op een mistige herfstavond zaten er een paar mannen in het café (Meekes in den hoek) te kaarten en ze vertelden elkaar een kennelijk geheimzinnig verhaal. Mevr. Meekes, de vertelster, toen nog een jaar of twintig, werd in het café niets verteld, maar later hoorde ze wat er aan de hand was.

De mannen hadden verteld dat een jongen van Orriëns (Hunink-Jans) een spook had gezien bij het kerkhof. De jongen heette Herman en was met zijn broer langs het kerkhof naar huis gelopen en had daar een spook tussen de graven gezien. Het broertje zag het niet. Het spook was meegezweefd naar hun huis. In de weken daarna verscheen dat spook meermalen en telkens moest hij die jongen hebben. De jongen kon er niet van slapen. Op de deel verscheen het spook een keer bij de mangelkoe:le en in de keuken stond het eens achter de stoel waarop zijn moeder zat.

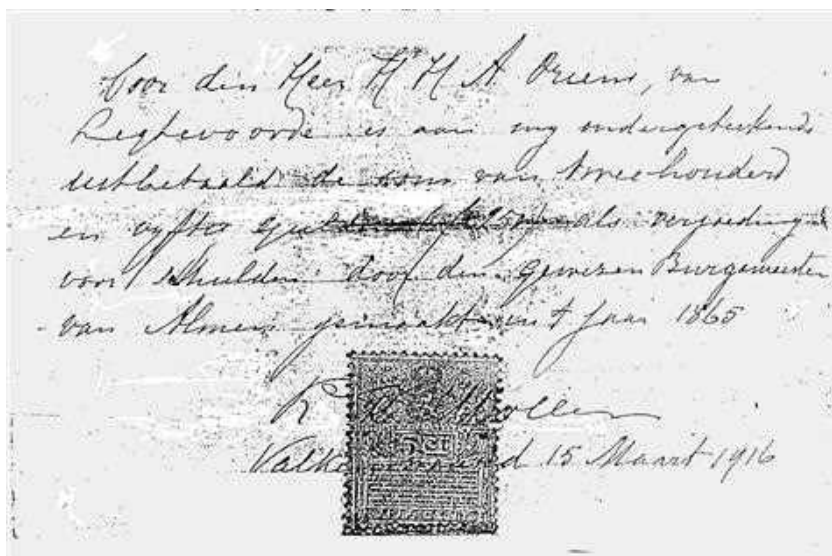
De ouders haalden er een dokter bij, maar die wist niets te doen. De pastoor van Lichtenvoorde liet het spook op een lege tabakszak schrijven wat het wilde. Het bleek dat het spook een overleden burgemeester was, die met de valkenjacht schulden had gemaakt. Die moest die jongen betalen, dan zou het hem goed gaan. Hij schreef ook het adres op waar betaald moest worden (ergens in Valkenswaard). De jongen is met zijn vader en een kapelaan naar Valkenswaard gegaan om te betalen. Ze konden het adres niet vinden, maar er is toch betaald namelijk in het offerblok voor St. Antonius. Sindsdien heeft de jongen nog één keer een verschijning gehad van het spook. Het spook bedankte hem en vloog naar boven als een witte duif. Het zusje van de jongen had dat ook gezien.

Mevrouw Meekes vertelde dat zij die tabakszak met de tekst gezien had en dat de doodslucht er nog aan zat.

Opmerking: Krosenbrinks verhaal bevat een belangrijk verschil met bovenstaand verhaal namelijk dat de pastoor van Lichtenvoorde er niets mee te maken wilde hebben en dat die het voorval toeschreef aan de slechte voeding die de kinderen bij Orriëns kregen. Volgens hem was het de neef van de familie, de kapelaan van Aalten, die de oplossing van die tabakszak bracht.

Een kwitantie

De heer Ton Orriëns uit Westendorp reageerde op het artikel en stuurde ons een kopie van een zeer merkwaardige kwitantie. Om welke reden de kwitantie bewaard is, is niet bekend en de familie wist ook niet waar die mee te maken had, tot het verhaal van het spook in *de Lichte voorde* verscheen. De kwitantie die verband lijkt te hebben met ons spookverhaal, is gedateerd 15 maart 1916. Het verhaal zal dan

De kwitantie met plakzegel van 5 cent¹

zogenoemd plakzegel van 5 cent geplakt. De handtekening van de ontvanger en de plaats met datum zijn over deze zegel geschreven.

Ton Orriëns vertelde dat hij en zijn broers en zussen nooit iets van dit spookverhaal hadden gehoord. Er was thuis nooit over verteld. Hij had het in Lichtenvoorde ook nooit gehoord, terwijl er overduidelijk veel over is gesproken. Hij herinnerde zich ook, dat er thuis ook nooit over spoken gepraat mocht worden. Als er maar iets in de richting van spokerijen ging in een gesprek, dan werd dat afgekapt. Een tante van Ton Orriëns, mevr. Holweg-Orriëns, had wel ooit iets verteld over een klopgeest die haar broer Herman steeds uit de slaap hield, maar meer niet. Kortom, spokerijen waren duidelijk taboe in de familie.

Orriëns was zeker niet arm. Met een stuk of 12 koeien waren zij geen kleine boeren, maar het is wel mogelijk dat er nog schulden uit het verleden waren. Die kunnen door erfenissen ontstaan zijn. Hunink is een zeer oude boerenplaats, die al in de middeleeuwen bestond. Op de achtergevel is in de muurankers het jaartal 1729 te lezen. Vlak na de Franse tijd was een zekere Jan Orriëns op Hunink ingetrouwd. Door een aantal sterfgevallen en nieuwe huwelijken kan er een moeilijke financiële situatie ontstaan zijn. Op een

zeker moment moesten er allerlei rechthebbende erfgenamen uitbetaald worden. Dat kan veel schulden opgeleverd hebben voor volgende generaties en dientengevolge stress. Stress van ouders kan ook effect hebben op het gedrag van kinderen. Het zou kunnen dat dit hier ook het geval was.

Er wordt in het verhaal ook iets gezegd over een broertje dat meegelopen was. Dat is onmogelijk, want er was wel een broer, maar die was ten tijde van de gebeurtenis nog maar

De boerderij Hunink-Orriëns aan de achterzijde. In de gevel muurankers met het jaartal 1729.

waarschijnlijk in de herfst van 1915 gebeurd zijn. Herman Orriëns, geboren in 1904, was toen 11 jaar oud.

De tekst op de kwitantie luidt als volgt:

Voor den heer H.H.A. Oriens, van / Ligtevoorde is aan mij ondergetekend(e) / uitbetaald de som van twee honderd / en vijftig gulden (f 250,-) als vergoeding / voor de schulden door de gewezen burgemeester / van Almen gemaakt in het jaar 1865 / K. Th. Mollen / Valkenswaard 15 maart 1916

Onder de tekst is een

twee jaar oud. Volgens Ton Orriëns zou die andere jongen wel eens een van de jongens van buurman 'Stammat' kunnen zijn. Die was lang bevriend met Herman.

De pastoor of de kapelaan

De familie Orriëns was katholiek en zou zeker nooit kritiek hebben op de pastoor. Dat de pastoor van Lichtenvoorde zo weinig begripvol was (volgens de versie van de heer Krosenbrink), kan dus zeker niet te maken hebben met een ruzie tussen de pastoor en de vader van Herman. Het gaat hier om pastoor Th. Sanders, een man die nogal wantrouwend was t.o.v. kermisplezier. Hij stond bekend als een potentaat, die persoonlijk toezicht hield bij feesten en partijen in het patronaatsgebouw. Hermans vader, Jan Orriëns, was een opgewekte man, die wel eens een borreltje nam in het café Meekes in den hook, waar ons verhaal begon, maar hij was zeker geen grote drinker. Dat kon de pastoor dus niet dwars hebben gezeten.

De familie had ook geen neef die kapelaan was, maar er waren wel een aantal dochters en tantes in het klooster getreden (in Gemert). Er was toentertijd echter wel veel contact met een rijke katholieke familie in Aalten, de familie Schaafs. Hoe dat contact is ontstaan, wist Ton Orriëns niet. Misschien had een van de dochters of tante daar 'gediend'. Dat het volgens Krosenbrink gaat om een kapelaan in Aalten is in 1916 onmogelijk, want Aalten had toen nog geen kapelaan. De eerste schijnt daar in 1932 gekomen te zijn. Misschien dat die Aaltense kapelaan uit ons verhaal J.J. Schaafs (geboren in 1881) is, een priesterzoon van de familie Schaafs. Hij is later pastoor in Losser geworden en gestorven in 1946.

Het echtpaar Jans en Marie Orriëns (Hunink Jans) rond de eeuwwisseling van 1900.

Uit de kwitantie blijkt verder dat het om f 250,- ging en niet om f 25,-. Dat is een hoog bedrag. Daarmee moet de familie Orriëns zich (weer verder) in de schulden hebben gewerkt. Een koe kostte niet zo veel in die tijd! Had de familie Schaafs dit geld voorgeschoten? Kennelijk vond Herman Orriëns deze kwitantie wel de moeite van het bewaren waard, hoewel hij er zijn kinderen nooit iets over verteld heeft.

Had vader Jan Orriëns een opgewekt vrolijk karakter, Herman Orriëns, de zoon die het doelwit van de spokende burgemeester was, was wat somberder. Kwam dat door die ervaring met dat spook, of kon

Herman Orriëns met zijn latere gezin rond 1955.

een spook juist vat op hem krijgen door zijn serieuze karakter? Opvallend is in dit verband dat de kwitantie heel duidelijk de voorletters van de toen 11-jarige Herman Orriëns vermeldt en niet de voorletters van zijn vader Jan Orriëns. Dat kan erop wijzen, dat Herman is meegegaan naar Valkenswaard. De volwassenen vonden het in elk geval overduidelijk noodzakelijk Hermans naam in te vullen en hem te laten zien dat de schuld nu echt betaald was en hij niet meer bang hoefde te zijn voor het spook.

Valkenswaard

Over de ondertekenaar, de heer K. Th. Mollen, werd ons uit Valkenswaard door de historische vereniging medegedeeld, dat hij apotheker was en dat hij voor zijn hobby valkenier was! Dat laatste is natuurlijk wel een heel opvallende overeenkomst met ons verhaal. Nergens hebben wij gevonden dat de heer Mollen of een ander met die naam burgemeester in Almen of Valkenswaard is geweest.

De vraag is echter of het wel gaat om een burgemeester van de gemeente Almen. Misschien heette de man met de schulden wel Van Almen en was hij ergens anders burgemeester. In de versie van de heer Krosenbrink wordt bijvoorbeeld gesproken van een plaats Swalmen in Limburg. Dit lijkt erg op Almen. Als die heer Mollen familie van die burgemeester is, dan hoeft die burgemeester natuurlijk niet ook Mollen te heten: hij zou ook familie van Mollens moeder kunnen zijn.

Ongelaogng woar

Er zijn niet veel mensen meer die kunnen navertellen wat er gebeurd is. Toch heeft een stukje papier met die kwitantie wel enig licht gebracht. In elk geval is er in 1915 in Lichtenvoorde iets voorgevallen waar men niet goed raad mee wist. Men heeft het weten op te lossen, blijkens de kwitantie, maar wat er precies is voorgevallen, blijft onduidelijk. Minstens een deel van het verhaal echter is *Ongelaogng woar*. Dat bewijst die kwitantie.

Genealogie Huinink Orriëns

I Johannes B.(J.B.) Huinink ♂
X X
1 Johanna Harmelink ♀
2 Harmina Gebbink ♀

I ♂
Johannes Bernardus (Jan Berend) Huinink
leeftijd: 47 jaar
* 04-07-1799 Lichtenvoorde
† 20-05-1847 Lichtenvoorde
relaties:
(1) huwelijk 14-09-1837 in Lichtenvoorde met
Johanna Harmelink
leeftijd: 36 jaar
* 08-10-1809 Lichtenvoorde [Vragender]
† 09-07-1846 Lichtenvoorde (Bosch)
(2) huwelijk 11-02-1847 in Lichtenvoorde met
Harmina Gebbink
leeftijd: 39 jaar
* 25-08-1820 Lichtenvoorde
† 05-09-1859 Lichtenvoorde

Na het overlijden van Joh. B. Huinink in 1847 trouwt zijn weduwe Harmina Gebbink met de knecht Harmanus Orriëns. De naam Orriëns doet zijn intrede op het erf Huinink of 'Huinink'

I

I Harmanus Orriëns ♂
X X
1 Harmina Gebbink ♀
2 Willemina Sasse ♀

I ♂
Harmanus Orriëns
leeftijd: 68 jaar
* 15-08-1809 Groenlo
† 05-02-1878 Lichtenvoorde
relaties:
(1) huwelijk 26-05-1848 in Lichtenvoorde met
Harmina Gebbink
leeftijd: 39 jaar
* 25-08-1820 Lichtenvoorde
† 05-09-1859 Lichtenvoorde
(2) huwelijk 19-02-1862 in Lichtenvoorde met
Willemina Sasse
leeftijd: 81 jaar
* 11-08-1829 Ruurlo
† 30-09-1910 Lichtenvoorde

II

I Johannes A. Orriëns ♂
X
Maria G. Nijenhuis ♀

I ♂
Johannes Antonius Orriëns
leeftijd: 63 jaar
* 28-08-1863 Lichtenvoorde
† 16-09-1926 Lichtenvoorde
huwelijk 31-05-1902 in Lichtenvoorde met
Maria Gesiena Nijenhuis
* 06-02-1876 Lichtenvoorde
~ 17-04-1945 Lichtenvoorde

III

I Hermanus H.A. Orriëns ♂
X
Bernardina Walfort ♀

I ♂
Hermanus Henricus Antonius Orriëns
leeftijd: 89 jaar
* 12-08-1904 Lichtenvoorde
† 06-10-1993
huwelijk 14-05-1930 met
Bernardina Walfort
leeftijd: 77 jaar
* 22-10-1906 Ammeloe DLD
† 03-05-1984

¹ De foto's bij dit artikel zijn uit de collectie van Ton Orriëns. Bronnenonderzoek en fotobewerking Henk Hanselman.

De leu in de la

Door Frans Bonnes

Zo tegen disse tied begunt dat weer. 't veurjoor kö'j soms al 'n betjen roeken, de bi-jmeezn bunt al dufteg in de weer en de eerste wulpe kö'j al heurn roopn in 't Zwatte Goor. De zangliesters doot ok al meuite um 'n eigen territorium in hande te kriegen en 't eerste kieftenei is al evonne. De tied van arftensoep, moos, of kabbes etten is geleidelijk an veurbi-j. De vrouwleu begint te prakkezeern aover wat in 't veurjoor nog an kan en wat helemaole neet meer geet of steet. 't zommergrei wodt uut de kaste ehaald en 't wintergrei kloorelegd veur de stomeri-je. Maor veur da'j dat doot wodt der meespat eerste effen ekekene of nog wat in de naoszekke zit. Zo ok bi-j 't zommergrei. Ok dat geet vake eerste naor de stomeri-je en ok van dee klere wodt de naoszekke controleerd. Bi-j jongeleu kan dat van alles waezn, un kaatjen veur de bioscoop, wao'j met 'n mooi deerntjen hen bunt ewest en dat soort dinge dee in spiekerboksen achterblie:ft.

A'j older wodt ligt dat anders. 't is mi-j al geregeld aoverkommn da'j bi-j 't naokieken van de zekke van ow zommerpak of winterjack un bidprentjen antreft. Eigenlijk krie'j dan 'n betjen ne schok. God jao... den is ok al weg... of: is dat al weer drie maond trugge da'w naor heure begraffenisse bunt ewest? I-j laest dan 't bidprentjen nog 's nao en umsgeliek kump degene woor 't aover geet ow weer helder veur de geest. Soms was 't starven ne bevrijding uut 'n zwaor lie:dn, soms kiek i-j haoste met ne glimlach trugge op 'n laevn wat met un rösteg uutende is af-eslottene maor manges is 't ok ne herinnering an ne goeien bekenden, dee'j nog neet geerne haddn willn missn. Wegdoon doo'j zo'n bidprentjen neet, tenminste neet makkelijk. I-j hebt der wat met en dat spölt ne rolle bi-j wa'j der met doot. In de hande holln doo'j 't ok neet en zo komt ze umsgelieke vake in ne la terechte. Ne la van 'n dressoir, 'n nachtkasjen of kaptaofel of in de la in de kökkenkaste. Door blif 't dan lange liggen tot ow geveul 't ow too-löt 't weg te done.

Vrogger ha'j dat natuurlijk ok wal. Onze olde leu hadden hún laeven met familie, buurte, bekenden, angetrouwden van wied hen en dichtebi-j, leu uut de parochie woorvan ze de begraffenisse met good fatsoen of umwille van de klandizie neet aover konn slaon. Dee bidprentjes kwammen naor veloop van tied ok arges in ne la terechte. Maor dee leu woddn toch better in gedachtn eholnne. Too der tied most i-j a'j rooms wazzn 's aovends rozenkrans baedn. Ow vader of moder baedn dan veur en vake zoe:zerig van 'n slaop op de knene veur ne stoel elaegene, woddn der e-antwoord. Onze vaders, Weesgegroetjes en Eer an de vaders wisselden zich af en der was ok altied nog ne liteni-je te verhapstukken. En a'j dan dachtn da'j alles wal zo'n betjen haddn ehad kwam vader of moder nog met ne naobrande. "Dree Onze vaders, Weesgegroetjes en Eer an de vaders veur 'de leu in de la". Zo woddn eer edaone an leu wo'j as kindere neet meer al te völle met haddn. Het was soms ne hele verzameling. Ze woddn pas op-eruumd as d'r twee ni-je prentjes in kwammn te liggen. Van ow eigen olders, vake 't begin van ne ni-je rie:ge. 'Leu in de la'... Rozenkrans baedn doo'j der neet meer veur, maor de herinneringen bunt der niks minder mooi umme.

Lechtenvoorde, meert tweeduzendnegene

Restauratie invaart Beltkorenmolen Hermien

Door Frits van Lochem

Begin maart jl. is met de restauratie van de invaart van de beltkorenmolen 'Hermien' te Harreveld gestart. Als je over de N18 de gemeente Oost Gelre binnenkomt zie je meteen links de fraaie beltkorenmolen aan de linkerkant die je meteen het gevoel geeft van: zo, we komen weer thuis. Het karakteristieke muldershuis en de mooi in het open landschap staande molen vormen samen een prachtig geheel. De molen werd in 1819 gebouwd in opdracht van J.J. von Raesfeld, de toenmalige bewoner van het kasteel van Harreveld. De molen is sedert 1930 eigendom van de familie Wolterink en is tot 1947 in bedrijf geweest. Daarna raakte hij ernstig in verval. De opbouw van de molen is in 1967/1968 gerestaureerd.

Molen Hermien met het karakteristieke muldershuis in het open landschap. Foto Henk Hanselman

De 'Hermien' is genoemd naar Hermien Wolterink-Domhof (85) ofwel Hermien van de mölle, de weduwe van Joop Wolterink, de laatste molenaar die de molen bedrijfsmatig exploiteerde. Zij woont in het muldershuis en is nog zeer betrokken met alles wat me de molen te maken heeft.

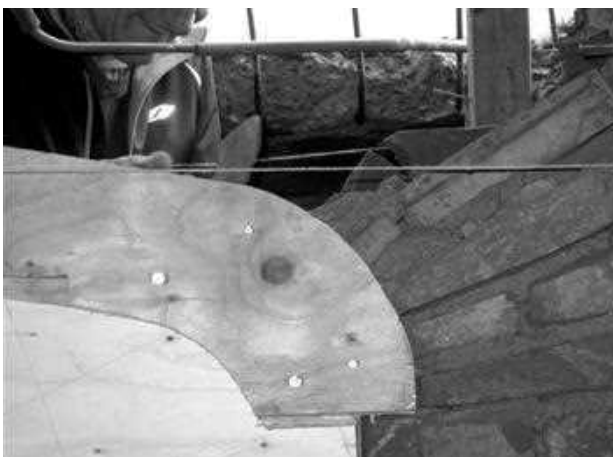
De 'invaart' - molenaarsjargon - is feitelijk de hoofdingang onder in de molenbelt, waardoor vroeger de aanvoer van het te malen graan en ook de afvoer van het meel kon plaatsvinden. Deze invaart is destijds niet in de restauratie betrokken, maar was nu wel dringend aan restauratie toe, omdat de betonnen dekplaat zodanig door de tand des tijds was aangetast, dat deze al jaren extra werd gestut om instorten te voorkomen.

Oorspronkelijk had de molen een kleine invaart (zie foto blz 50) waardoor alleen personen met een handkar of kruiwagen konden gaan. Later is die dichtgemetseld. Volgens de molendeskundige van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten is die oorspronkelijke invaart uniek. Hij heeft althans nog niet eerder zo'n invaart aangetroffen.

De betonnen dekplaat en het metselwerk dat door de tand des tijds is aangetast. Foto Gerrit Bosman

omdat de bestaande is ingerot. Een korte 'spruit' is de horizontale balk aan de achterzijde van de molenkap, waaraan twee schoren en de staart zijn bevestigd. Hiervoor is een balk nodig van ca. 7,5 meter lang en 28 cm x 28 cm vierkant. Het materiaal heet Bilinga (in België ook 'Opepe' genoemd). Bilinga is een zeer duurzame, weerbestendige en goudkleurige tropische houtsoort, vergelijkbaar met het 'Bankirai' dat in veel tuinartikelen wordt verwerkt. Mogelijk dat ook de kanthouten, waar de korte spruit op rust, nog geheel vervangen moeten worden, maar dat kan pas vastgesteld worden als de korte spruit eraf is. Dat zal dan wel een fikse tegenvaller zijn, want dan komt de restauratie veel duurder uit. Voor het demonteren, afnemen en weer

Met behulp van speciaal gemaakte houten mallen worden de gemetselde bogen gerenoveerd. Foto Gerrit Bosman.

Wanneer de grote invaart is aangebracht is niet bekend. Deze invaart had aanvankelijk een segmentboog met naar binnen slaande deuren. Rond 1930 is de segmentboog eruit gesloopt en zijn naar buiten draaiende deuren aangebracht. Kennelijk was de doorgang nog te nauw .

Bij de nu begonnen restauratie wordt de segmentboog hersteld met naar binnen slaande deuren. Ook het muurwerk wordt ter plaatse hersteld, nieuwe dekplaten worden aangebracht en tevens enkele kruipalen vervangen. Aansluitend moet de zogenaamde 'korte spruit' worden vervangen,

De gemetselde boog. Foto Frits van Lochem.

aanbrengen is een grote hijskraan nodig en u begrijpt dat het allemaal veel geld gaat kosten. De vervanging van de korte spruit alleen al kost zo rond zes mille. Daar komt nog bij dat ook de zeilen op de wieken worden vervangen. Aan het eind moet alles weer goed geschilderd worden en moet ook de molenbelt weer hersteld worden. De Stichting tot instandhouding van de beltkorenmolen 'Hermien' krijgt een onderhoudssubsidie, deels in de vorm van 'draaipremie' à raison van € 0,10 per omwenteling, maar daarmee zijn de lasten van het doorlopende onderhoud lang niet betaald. De draaipremie wordt gehaald dankzij de vrijwillige molenaars. Dit zijn vrijwilligers die gediplomeerd molenaar zijn. Molenaar zijn is een mooi vak waar een gedegen opleiding aan

De dichtgemetselde kleine invaart waardoor alleen personen met een handkar of kruiwagen konden gaan. Foto Frits van Lochem

Het plaatsen van de nieuwe dekplaten met behulp van de machine van Bouwbedrijf Oolthuis.. Foto: Frits van Lochem

draaien, anders kunt u een klap van de molenwiek krijgen en dat is natuurlijk niet de bedoeling. Als u ook donateur wilt worden, kunt u zich opgeven bij de secretaris van de Stichting tot instandhouding van de beltkorenmolen 'Hermien' de heer G. Bosman, tel. 372587 of bij de voorzitter Frits van Lochem. U krijgt dan jaarlijks een verslag van het wel en wee van de molen en betrokken vrijwilligers.

Een éénmalige gift is ook welkom en die kunt u overboeken op rekening 38.61.03.976 ten name van voornoemde Stichting. Dit wordt van harte aanbevolen en u kunt verzekerd zijn van onze dank.

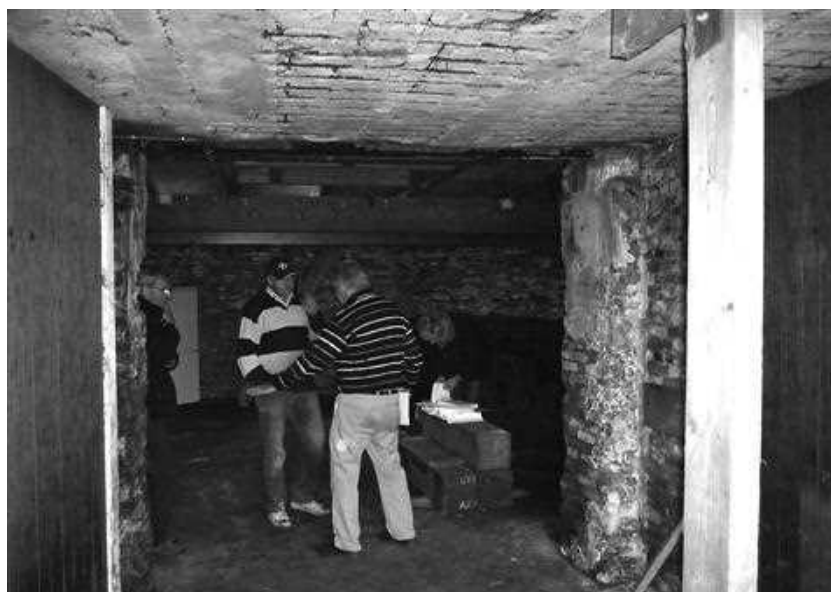
vooraf gaat. Werken met windkracht is een uitdaging. Belangstellenden hiervoor zijn overigens van harte welkom!

In 2007 heeft muziekvereniging St. Agatha in samenwerking met het Varssevelds Mannenkoor een benefietconcert gegeven ten behoeve van de restauratie en werd bij de molen een expositie gehouden door 'State of Art' met de Porsche-collectie. Door deze activiteiten en de in 2008 gehouden wervingsactie voor donateurs, die naar verwachting dit jaar ook weer meedoen, is de Stichting zover dat de benodigde materialen voor de restauratie kunnen worden aangekocht. Het werk wordt door actieve vrijwilligers uitgevoerd. Harreveld en omgeving draagt de molen een warm hart toe. De Stichting hoopt deze zomer/najaar de restauratie van de molen af te ronden, mits er geen grote tegenvallers komen. Het structureel in goede conditie houden van dit mooie erfgoed, vergt doorlopend een brede kring van donateurs. Als u (meestal) zaterdags de molen ziet draaien, dan zijn de vrijwillige molenaars er ook en kunt u gerust een kijkje komen nemen in en om de molen. U moet dan wel goed opletten hoe de wiken

*Hier op de voorgrond:
vrijwillig molenaar Frans
Wopereis (links) en Nando
Oolthuis op een pasgelegde
betonplaat. Oolthuis jr.
(uiterst rechts) kijkt toe..
Foto Frits van Lochem*

*De vrijwilligers bespreken de
werkzaamheden.
Foto Frits van Lochem*

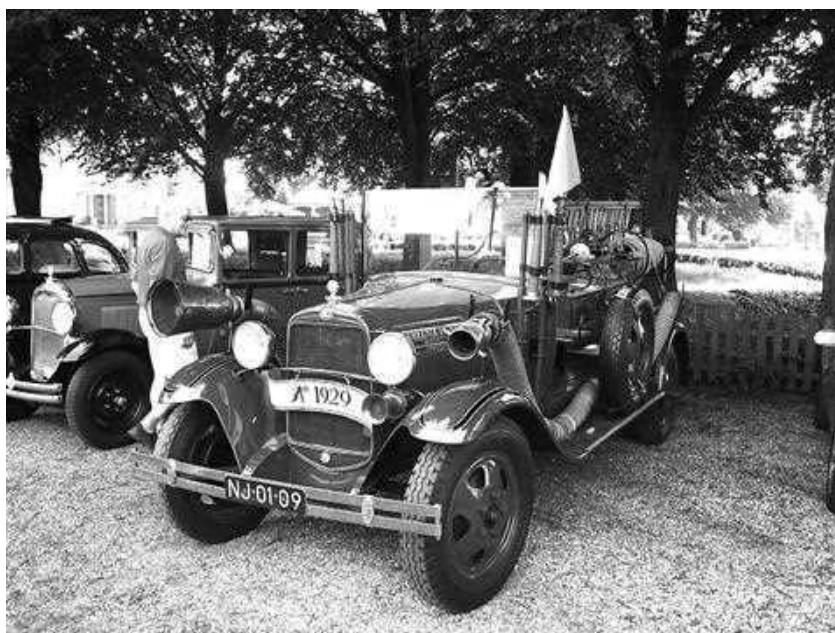

*De met volle zeilen draaiende
'Hermien' met vrijwillig
molenaar. Joop Reesink.
Foto Gerrit Bosman*

Glimmend in het museum

Door Frits van Lochem

De bijna 80-jarige vereniging Vrijwillige Brandweer Lichtenvoorde is terecht trots op haar eveneens bijna 80 jaar oude A-Ford. Deze destijds in eigen kring gerestaureerde eerste brandweerauto van het korps wordt bij bijzondere gelegenheden ingezet. De laatste jaren doet hij ook dienst bij de intocht van Sint Nicolaas.

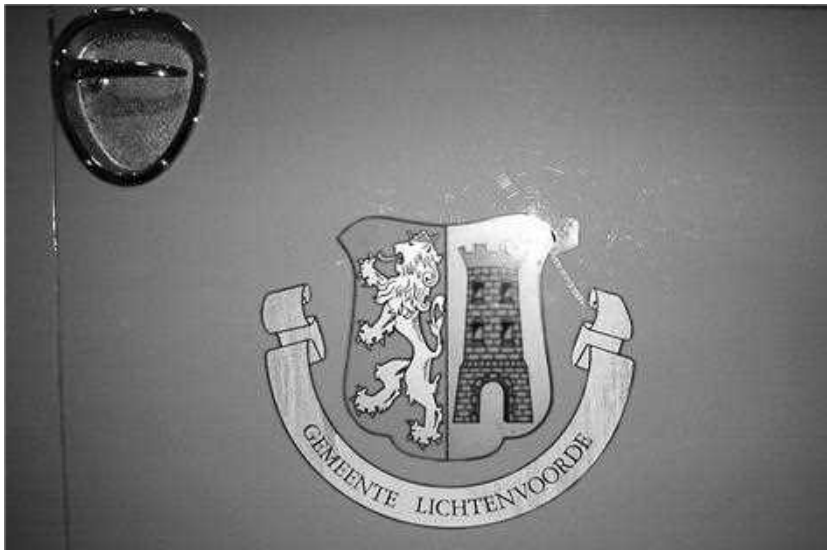

De fraaie oude A-Ford tijdens een oldtimershow in Lievelede. Fotocollectie auteur.

Wellicht wat minder bekend is dat de opvolger van het oude Fordje al jaren staat te glimmen in het DAF-museum te Eindhoven. Deze DAF met voorbouw pomp bracht Sint Nicolaas mee bij zijn intocht op 1 december 1956. Het verslag in de Elna van 7 december 1956, zie blz 54, spreekt voor zich (met dank aan drukkerij Weevers-Elna).

De DAF met voorbouw pomp en 102 pk benzinemotor, rijdend op zes wielen, in het DAF-museum in Eindhoven. De opbouw is van de fa. Bikkers uit Rotterdam. Foto Frits van Lochem

Het wapen van de voormalige gemeente Lichtenvoorde op één van de portieren.
Foto Frits van Lochem.

Bord met bijschrift in het museum.

Lichtenvoorde

Intocht Sint Nicolaas

De komst van St.-Nicolaas, zaterdagmiddag, was ditmaal niet alleen voor de jeugd een gewichtige gebeurtenis. Toen de Sint even over half drie bij de Driehoek aankwam, en vandaar op zijn schimmel, vergezeld van zijn knechten, naar het gemeentehuis trok, bleek hij reeds een groot cadeau voor de Lichtenvoordenaren bij zich te hebben. Een cadeau, wat bijzonder de leden van de vrijwillige brandweer wel aanstond. Want de Sint bracht een spiksplinternieuwe autobrandspuit mee. Bij zijn aankomst op het gemeentehuis werd St.-Nicolaas opgewacht door burgemeester Mr F. J. Waals met het gemeentebestuur. Na spontane woorden van welkom, dankte de burgemeester speciaal voor de auto-spuit, die in een grote behoefte voorziet. Niet, dat Lichtenvoorde geen spuit zou hebben, maar deze voorziet in een grote behoefte. Immers Lichtenvoorde is een uitgestrekte gemeente en wanneer de brandweermannen in de winter uitrukken, kwamen ze soms half bevroren op de plaats des onheils aan door de tocht op de open wagen. Nu bezit de brandweer met dit present een moderne spuit, met een gesloten cabine, waarin 12 personen kunnen zitten.

Nadat St.-Nicolaas verteld had over zijn zware tocht en zijn verdere plannen, besteed hij weer zijn schimmel en maakte achter de harmonie „St.-Caecilia” een tocht via Middachtenstraat, Bentinekstraat, Patrouaatsstraat, Van Heijdenstraat en Broekboomstraat naar de zusters in de Rapenburgstraat. Daar nam hij met zijn trouwe knechten enige tijd zijn intrek, totdat zijn nachtelijke bezigheden hem weer riepen.

DE BRANDWEERAUTO, welke de Sint had meegebracht, moet dienen ter vervanging van de in 1929 gekochte Ford-motorspuit. Het is een D.A.F.-chassis met 102 pk benzinemotor, rijdend op zes wielen. De opbouw werd verzorgd door de fa. Bikkers uit Rotterdam. De auto bezit een gesloten gecombineerde chauffeurs-manshappencabine, waarin 12 personen ondergebracht kunnen worden. Op de sterk verlaagde achterbouw bevindt zich een tank van 750 liter en aan weerszijden voldoende opbergruimten voor materialen. De pomp is op het voorste gedeelte van het chassis aangebracht en geheel vervaardigd van lichtmetaal, in verband met de voorbelasting van het chassis. De pomp is voorzien van een mantel, waardoor het koelwater van de motor circuleert, zodat de pomp niet kan bevriezen. Koel- en bluswater blijven echter geheel gescheiden, waardoor de motor en

de koelmantel van de pomp met antivries kunnen worden gevuld. De aansluiting van de tank op de centrifugaalpomp is dusdanig, dat onmiddellijk van daaruit gespoten kan worden; voordat bijv. de zuigslang al is afgelegd. Dit is van groot nut bij binnenbrand en begin van brand. Deze tank kan via dezelfde pomp weer gevuld worden, ook uit open water.

Verdere attributen zijn een onderdrukhaspel met 30 meter rubberslang, straalpijp en nevelsproeier. In de bergruimten naast de tank worden meegevoerd 25 3-duims en 8 2-duims slangen van elk 20 meter lengte. De manshappencabine is toegankelijk via vier portieren, terwijl ook alle opbergruimten door deuren zijn afgesloten. Bij opening der deuren worden de ruimten automatisch verlicht.

De Raad verleende op 25 maart 1955 een eredit van f 27.500,- voor de aanschaf van deze autobrandspuit. Namens de Brandweerspectie waren bij de overdracht de heren Aaldijk en Nijboer aanwezig.

De Raad van Lichtenvoorde had al op 25 maart 1955 een krediet verleend voor de aanschaf. Dus een lange levertijd... of men heeft toch maar op Sint Nicolaas gewacht.

Ons zoekplaatje

Door Gerhard Eppingbroek

Geachte lezer, het zoekplaatje uit periodiek nummer 57 was de foto met de drie personen van de lokale omroep. We kregen hierop een tweetal reacties en wel van de heer B. van Lochem, en mevrouw Derksen. Onze hartelijke dank hiervoor. De naam van de lokale omroep zou toen geweest zijn: Dalux FM. De drie personen zouden hier zijn: op nr.1: Eric Sironde (achter de draaitafel), op nr. 2: Paul Bonnes (midden) en op nr. 3: Patrick Gierkink (rechts). Voor de man achter de draaitafel werd echter ook de naam Wamelink opgegeven. We vragen u, beste lezers, bekijk ze nog eens goed! Kijk dan ook nog eens naar vorige zoekplaatjes, want ook hiervan zijn nog steeds niet alle namen bekend, o.a. van de nrs. 54, 55 en 56; kijk bij de oplossingen van de betreffende foto's!

Ons nieuwe zoekplaatje is ook weer een persfoto uit de collectie die we in de jaren negentig van de fotograaf Westerveld uit Aalten mochten ontvangen. Deze foto is gemaakt in de roerige tijd van de perikelen rond het nieuwe centrumplan, en wel op 17 juni 1976 op het gemeentehuis in Lichtenvoorde. Op de foto is de overhandiging van een petitie van de Coördinatiegroep Komplan aan de gemeenteraad te zien. Hierop staan een zestal personen, van wie twee ons bekend zijn; zie de lijst hieronder.

Gaarne zouden we van u de ontbrekende namen willen weten.

De namen zijn:

1. **Hans Bulte**(locoburgemeester)
2.
3.
4. **Cees van den Hoek**
5.
6.

Reacties graag aan de redactie of aan ondergetekende:

G.J.A. Eppingbroek

Tel. 0543-515408

Adressen bestuur en contactpersonen Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

J.A.M. Tjink, Schatbergstraat 56, 7131 AS Lichtenvoorde, tel. 0544-373123.
Voorzitter

H.A.M. Everink, Lauwersdijk 5, 7137 ME Lievelede, tel. 0544-373081.
Secretaris

J. B.J. Ernst, Derde Broekdijk 2, 7132 EC Lichtenvoorde, tel. 0544-379321.
Penningmeester

F.A.M. Bonnes, Ludgerstraat 11, 7131 EX Lichtenvoorde, tel. 0544-372491.
Bestuurslid, werkgroep Streektal, redactie periodiek

H.J. Hanselman Const. Huygensstraat 7, 7131 WG Lichtenvoorde, tel. 0544-373108.
Bestuurslid, bibliothecaris, redactie periodiek, werkgroep Genealogie

F.J. van Lochem, v.d. Meer de Walcherenstraat 10, 7131 EN Lichtenvoorde,
Bestuurslid, redactie periodiek tel. 0544-374723.

A.Pluimers, Klaasbos 24, 7131 SZ Lichtenvoorde, tel. 0544-379065.
Bestuurslid, redactie periodiek

W.F.A.J. Waalder, Hugo de Grootstraat 10, 7131 XZ Lichtenvoorde, tel. 0544-373177.
Bestuurslid

Th.G.F. Withag, Pastoor Sandersstraat 19, 7131 BT Lichtenvoorde, tel. 0544-375517.
Bestuurslid, beheer fotoarchief, werkgroep Excursies en lezingen, werkgroep Archeologie

G.A.Th.M. Nijs, Pastoor Sandersstraat 13, 7131 BT Lichtenvoorde, tel. 0544-376947.
Werkgroep Archeologie, homepage

Redactieadres

F.J. van Lochem, v.d. Meer de Walcherenstraat 10, 7131 EN Lichtenvoorde.
tel. 0544- 374723

Oude nummers de Lichte voorde

H.J. Hanselman Const. Huygensstraat 7, 7131 WG Lichtenvoorde. tel. 0544 373108

Contributie voor het lidmaatschap van de vereniging: € 20,--.

Internet:

Website Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

www.oudheidkundelichtenvoorde.nl

E-mailadres Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

info@oudheidkundelichtenvoorde.nl

Bank en giro

Postgiro:1007734 t.n.v.Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

Banknummer: 3361.63.932 Rabobank Lichtenvoorde t.n.v.Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013